

Magyar önkéntes csapatok az 1859. évi háborúban.

(Második befejező közlemény.)

A csapat szervezése.

Az önkéntes alakulatok keretei gyanánt, a hadsereg-főparancsnokság április 29-iki rendelete alapján, a sorkatonaság e célra kijelölt ezredeitől néhány tiszt és legénység az önkéntes csapatok alakulóhelyeire május közepéig bevonult. A pesti zászlóalj a 32., 33. és 46., a pozsony-győri zászlóalj a 19., 37., 48. és 52., a kassa-miskolci zászlóalj pedig az 5., 34., 39. és 60. gyalogezredtől kapta a keretet: mindegyik serezed 2—2 tisztet, 3—4 altisztet, 10 közlegényt és esetleg 1 dobost adott át. A huszárosztályok részére egy-egy sorhuszárezred 2—3 tisztet, 8—10 altisztet és 12—13 közlegényt küldött, még pedig a jászkun osztályhoz a 3. és 9., a debrecenihez a 6. és 11., az aradihoz a 4. és 7., a zalaegerszegihez pedig az 5. és 8. huszárezred.²²⁷

A bevonult keretekkel a pesti önkéntes gyalog zászlóalj május 1.-én, a pozsonyi-győri május 1.-én, a kassa-miskolci április 28.-án, a jászkun önkéntes huszárosztály május 10.-én, a debreceni május 11.-én, az aradi május 5.-én, a zalaegerszegi pedig május 10.-én alakult meg.²²⁸

A gyalog zászlóaljakat, az április 30.-án kiadott rendelet²²⁹ szerint, egyelőre csak négy századdal kellett volna alakítani, azonban az önkéntesek tömeges jelentkezése folytán rövid idő alatt teljes, vagyis 6 századból álló zászlóaljakat szerveztek, egyenkint 1316 főnyi legénység létszámmal.²³⁰

A huszárszázad állománya, miután május 25.-én 150 lóhátas és 13 lóval el nem látott közlegényről 150, illetőleg 15

²²⁷ H. L. 54, 144, 204, 619, 652, 865, 869, 875, 1215, 2788.

²²⁸ H. L. 2661.

²²⁹ H. L. 45.

²³⁰ A részletes legénységi létszám a következő volt: a zászlóalj-törzsnél 1 zászlóalj-kürtös, 1 zászlóaljdobos, 1 foglár, 1 szakaszvezető, 1 puskaműves, 4 hajtókatona, 5 tisztiszolga; egy századnál 2 őrmester, 4 szakaszvezető, 8 tizedes, 12 őrvezető, 180 közlegény, 2 dobos, 2 kürtös, 2 ács, 1 hajtókatona, 4 tisztiszolga, összesen 217 ember. (H. L. 898.). Később a zászlóaljdobost törölték a létszámból (H. L. 816.).

közlegényre emelték fel,²³¹ tisztek nélkül 186 emberre rugott.²³²

A gyalog csapatok hamarabb érték el a teljes állományt, mint a huszárok, akiknél legénység általában szintén elegendő volt. azonban a lovak beszerzése nehezebben ment. A III. hadseregpapancsnokság már május 15.-én értesítette²³³ a császár főhadsegédét, Grünne gróf altábornagyot, hogy a pesti önkéntes gyalog zászlóalj teljes létszámához már csak 59 ember hiányzik, de másnapra ez a létszám is meglesz: a második zászlóalj felállítására megtettek már minden előkészületet, mert a jelentkezők nagy tömege folytán kilátás volt, hogy az is rövid idő alatt teljesen megalakítható.

A vezénylőtábornok május 20-án hasonló tartalmú előterjesztést²³⁴ küldött a császár katonai irodájának. Az uralkodó megengedte, hogy további zászlóaljak és huszárosztályok minden további kérdés nélkül megalakíthatók.²³⁵

A vezénylőtábornok, a további felállításokra a hadseregfőparancsnokság útján május 19-én kapott előbb említett császári engedély alapján, az összes önkéntes alakulásoknak az alábbiakat rendelte el.²³⁶ A II. zászlóaljak és a II. jászkun huszárosztály megalakulnak. A II. zászlóaljakat egyelőre 4 századdal kell szervezni s ha a létszám megengedi, a többi 2 századot is felállítják. Az új csapattek elnevezésére később intézkednek. A II. pozsony-győri zászlóalj Pozsonyban, a II. kassa-miskolci pedig Miskolcon állítandó fel, a toborzó parancsnokságok is oda költözzenek át. Ha azonban az I. zászlóaljak állomáshelyén nem volna akadálya az új zászlóaljak felállításának, akkor a zászlóaljparancsnokságok ezt sürgősen beszéljék meg a helytartósági hatóság hivatalfőnökével és ha megállapodtak, az átköltözés elmarad. A toborzóparancsnokságok személyzetét az új szervezésből kifolyólag nem kell szaporítani, mert azok a toborzást főleg csak az új csapatok részére folytatják, míg a régi zászlóaljaknál csak a fogyatéék pótlásáról gondoskodnak. A jászberényi osztály létszáma a pótkerettel és a toborzó legénységgel együtt már teljes, a toborzóparancsnokság tehát átköltözik Karcagra és ott alakítja meg a II. osztályt. Az aradi és a debreceni huszárosztályok fölösszámú embereiket Karcagra adják át és csak a természetes fogyatéék pótlására szükséges létszámot tartják vissza. A Karcagra átadott legénység a jászkun önkéntes huszárok ruházatát kapja. A zalaegerszegi osztály majd később, a tőle beérkező létszámjelentések alapján fog paran-

²³¹ H. L. 1240.

²³² Részletesen: 2 őrmester, 4 szakaszvezető, 8 tizedes, 1 trombitás, 150 lóhátas és 15 ló nélkül való közlegény, 6 tisztiszolga (H. L. 2469.).

²³³ H. L. 725. ²³⁴ H. L. 961. ²³⁵ K. A. 2778. C. K. ²³⁶ H. L. 994, 1167.

csot kapni, hogy mennyi embert adjon át Karcagra. Ha a karcagi huszárosztály létszáma a pótcsapattal együtt teljes lesz, akkor a toborzóparancsnokság értesítse a többi toborzóparancsnokságokat, hogy több embert már ne küldjenek, ő maga pedig csak a fogyatékok pótlására toborozzon tovább.

Felhívta végül a vezénylőtábornok az önkéntes csapatok parancsnokait, hogy személyes felelősség mellett a valódi, pontos létszámot jelentsék az elrendelt időközökben: azonkívül az érdekelt politikai hatóságokat is értesítsék, hogy a legénységi létszám kiegészítésével mennyire haladtak.²³⁷

Néhány nap múlva a vezénylőtábornok jelentette²³⁸ a hadseregfőparancsnokságnak, hogy a II. pesti zászlóalj felállítása már folyamatban van, a II. jászberényi huszárosztály szervezése megindult, a II. győri zászlóaljnál pedig rövid idő alatt megkezdik a szervezést. Albrecht főherceg május végén arról tett jelentést²³⁹ a hadseregfőparancsnokságnak, hogy 3 zászlóaljat már teljesen felállítottak, a negyedik majdnem készen van, további kettő pedig pár nap alatt éri el a szükséges létszámot; 5 huszárosztály szintén teljes létszámú lesz 5—6 nap alatt. Jelentette továbbá, hogy június közepén a többi csapatok szervezésével is elkészülnek, az összes osztagok június végével harcra készek lesznek és ekkor, amennyiben felszerelésük is teljes lesz, Magyarországon kívül fekvő állomáshelyekre áthelyezhetőek. Hozzáfűzte a főherceg, hogy a felszereléssel sietnek.

A csapatok a szervezés előhaladásáról naponta küldtek részletes jelentést. Legénységben — mint tudjuk — nem volt hiány; a kellő számú tiszteket azonban vagy még nem nevezték ki, vagy pedig azok még nem vonultak be csapataikhoz. Az I. pesti zászlóalj gyors felállítását már fentebb láttuk. A pozsony-győri zászlóaljnak május 22.-én 13 tisztje és már 1385 főnyi legénysége volt,²⁴⁰ a kassainak pedig május 20.-án 19 tisztje és csak 56 altisztje, továbbá 385 ujonca.²⁴¹ Az aradi huszárosztály ugyanezen a napon 14 tisztet, 6 altisztet, 321 ujoncot és csak 68 lovat,²⁴² a debreceni huszárosztály viszont május 21.-én még csak 45 főnyi keretlegénységet, 174 ujoncot és 19 lovat számlált, tisztjei közül pedig 7 még nem vonult be.²⁴³ A jászberényi huszárosztály május 22.-én 14 tisztből, 254 főnyi legénységből és csak 8 lóból állott,²⁴⁴ az osztály különben május 25.-én elérte a teljes legénységi állományt.²⁴⁵

Az uralkodó érdeklődött az önkéntes csapatok szervezésének előhaladásáról; a vezénylőtábornok tehát május 25.-án

²³⁷ U. o. ²³⁸ K. A. 5086. C. K. ²³⁹ K. A. 5527. C. K.

²⁴⁰ H. L. 1095. ²⁴¹ H. L. 1094. ²⁴² H. L. 1095. ²⁴³ H. L. 1108.

²⁴⁴ H. L. 1215. ²⁴⁵ H. L. 1465.

sürgős rendeletet²⁴⁶ kapott, hogy az összes alakulások részletes létszámjelentéseket terjesszenek fel a császár katonai irodája részére. Ugyanekkor intézkedés²⁴⁷ történt, hogy a tiszti rang és beosztási táblázatokat, valamint az állománykimutatásokat a jövőben egységes minta szerint kell felterjeszteni, mert az eddigi különféle alakú és tartalmú kimutatások csak nehezítik az áttekintést és az ellenőrzést.

Az irodai ügykezelés szabályozására szintén az egyszerűség és a könnyebb áttekintés szempontjából volt szükség. Elrendelték²⁴⁸ tehát, hogy mindaz, amit a közbeeső parancsnokságnak nem kell véleményével ellátnia, közvetlenül küldendő a vezénylőtábornokhoz. Az önkéntes csapatok parancsnokai — alkalmasint az ügybuzgalomból fakadó idegesség következtében — sokat táviratoztak. Parancsot²⁴⁹ kaptak tehát, hogy csakis a legsürgősebb esetekben kell táviratot küldeni. Később július elején, elrendelték,²⁵⁰ hogy a sürgős jelentéseket nem szolgálati úton, hanem közvetlenül kell a vezénylőtábornokhoz felterjeszteni.

A csapatok ügykezeléséhez, valamint a kiképzéshez szükséges szolgálati könyvekkel sok baja volt az önkéntes alakulásoknak. Éppen úgy nélkülözték a Rendeleti Közlönyöket is.²⁵¹ A hadseregfőparancsnoksághoz már május 13.-án kérelemmel²⁵² fordult a vezénylőtábornok, hogy az önkéntes alakulásokat is lássák el Rendeleti Közlönyökkel. Ugyanekkor a közlönyöket és a szolgálati pecsétet sürgető debreceni huszárosztályt megvigasztalta,²⁵³ hogy legyen csak egy kis türelemmel, megkapja amit óhajt. A jász kun-huszárosztály május 20.-án szolgálati könyveket és rendeleti közlönyöket kért a toborzó parancsnokság és a pótcapat számára; a pesti toborzóparancsnokság hasonló kérelmet terjesztett elő: a vezénylőtábornoknak nem volt készlete, tehát nem adhattott.²⁵⁴ A szolgálati pecsétnyomókat Wachtler Fülöp pesti cégnél készíttették el s az önkéntes zászlóaljok, osztályok és századok mindegyike 3 forintot fizetett egy-egy darabért.²⁵⁵

A hadseregfőparancsnokság a lovas osztályok számára csak május 20.-án küldött gyakorlati szabályzatot, még pedig mindegyik osztálynak kettőt.²⁵⁶ Hiába kérte ismételten a vezénylőtábornok, hogy az önkéntes alakulásokat lássák el a

²⁴⁶ H. L. 1074. ²⁴⁷ H. L. 1085. ²⁴⁸ H. L. 736. ²⁴⁹ H. L. 645.

²⁵⁰ H. L. 2467. Tulajdonképen az ügykezelés egyszerűsítését célozták ezek a rendelkezések, azonban a végeredményben inkább szaporították a csapatok irodai munkáját; a valamely felsőbb parancsnoksághoz felterjesztendő jelentés másolatát ugyanis — a szolgálati szabályzat értelmében — a közbeeső parancsnokságokhoz meg kellett küldeni.

²⁵¹ Verordnungsblatt. ²⁵² H. L. 650. ²⁵³ H. L. 651.

²⁵⁴ H. L. 956, 965. ²⁵⁵ H. L. 856, 1726. ²⁵⁶ H. L. 949.

kellő számú szolgálati könyvvel, a hadseregfőparancsnokság — hivatkozva a készlet hiányára — nem küldött eleget s így pl. gyakorlati szabályzatból és szolgálati szabályzatból egy-egy zászlóaljnak, vagy huszárosztálynak csak 2—2 példány jutott.²⁵⁷ Az önkéntes alakulásoknak Rendeleti Közlönyökkel való ellátására május 22.-én történt intézkedés.²⁵⁸ A szolgálati könyvek hiánya miatt különben még a később felállított II. huszárosztályoknál is akadályok voltak.²⁵⁹ A vezénylőtábornok május 26.-án kérte²⁶⁰ a hadseregfőparancsnokságot, hogy mindegyik önkéntes alakuláshoz számvevőségi tisztviselőt osszon be. A hadseregfőparancsnokság azonban csak azokhoz az alakulásokhoz osztott be ilyeneket, amelyek az országot már elhagyták.²⁶¹ A számvevőségi tisztviselő a huszárosztályoknál egyben az élelmezőtiszt szolgálatát is ellátta.²⁶² Július közepén azonban intézkedés történt²⁶³ hogy a számvevőségi tisztviselők ne vonuljanak el a csapatokkal, hanem a toborzóparancsnokságok székhelyén maradjanak, ahol a számvevő-irodát vezetik.

Térjünk azonban vissza az önkéntes csapatok további felállításához.

A Pesten szervezett második zászlóalj a „II. pesti“ nevet kapta; az eddigi pozsony-győri zászlóaljból „győri“, a toborzó kerületében felállított második zászlóaljból pedig „pozsonyi“, éppen úgy az eddigi kassa-miskolci zászlóaljból „kassai“, az új zászlóaljból pedig „miskolci“ zászlóalj lett.²⁶⁴

Haller Ferenc gróf altábornagy május 26.-án javaslatot²⁶⁵ terjesztett fel a hadseregfőparancsnoksághoz, hogy a jászkun kerületből alakított két lovas osztályt egyesítsék ezredbe, mégpedig az I. jászkun osztályt vezénylő Esterházy gróf ezredes parancsnoksága alatt, aki ezt a kinevezést megérdemli, mert önként, loyálisan jelentkezett tényleges szolgálatra: kinevezésének igen jó hatása volna Magyarországon.

A javaslat meghallgatásra talált és a két jászkun osztályt „Jászkun önkéntes huszárezred“ néven ezreddé egyesítették.²⁶⁶ A két osztálynak külön-külön pótesapata volt, amelyek azonban egymást kíségtették.²⁶⁷ A többi önkéntes alakulásoknál felállított II. zászlóaljak és II. huszárosztályok az I. zászlóaljaktól, illetve huszárosztályoktól teljesen függetlenek voltak.²⁶⁸

A II. zászlóaljak felállítása ugyanolyan jól haladt, mint az első zászlóaljaké, azonban a sok újonc kiképzéséhez kevés volt az altiszt. A vezénylőtábornok tehát meghagyta azoknak

²⁵⁷ H. L. 1129, 1200. ²⁵⁸ H. L. 1054. ²⁵⁹ H. L. 1907, 2878.

²⁶⁰ H. L. 1115. ²⁶¹ H. L. 1501. ²⁶² H. L. 1069. ²⁶³ H. L. 2509.

²⁶⁴ H. L. 1241, 1525. ²⁶⁵ H. L. 997. ²⁶⁶ K. A. 5528. C. k.

²⁶⁷ H. L. 2067. ²⁶⁸ H. L. 2586.

a sorgyalog pótzászlóaljakkal, amelyek az első zászlóaljak felállításához a keretet adták, hogy a bevonult tartalékos légénységnek engedjék meg az önkéntes csapatokhoz való belépést; különösen altisztek jelentkezzenek. Az 5. gyalogezred pótzászlóaljától senki se jelentkezett; a 55.-iké azt jelentette, hogy magának sincs elég altisztje; a 19., 48. és 52. ezred pótzászlóaljitól a győri önkéntes zászlóaljnak összesen 3 altiszt, 13 közlegény és 1 kürtös jutott; a 60. ezred pótzászlóalja 4 altisztet, 5 közlegényt és 1 kürtöst, a 54. ezredé pedig csak 1 közlegényt adott át a kassai önkéntes zászlóalj részére, míg a miskolci zászlóalj 6 altisztet kapott a 37. gyalogezred pótzászlóaljától és kapott néhányat a 59. ezredbeli pótzászlóalj-tól is.²⁶⁹ A II. pesti önkéntes zászlóalj e tekintetben sokkal jobban járt, mert a 52. ezred pótzászlóaljához bevonult altisztek közül 24 önként jelentkező tizedest kapott.²⁷⁰ A budai főhadparancsnokság ugyan megkérdezte, vajjon a zászlóalj igényt tart-e valamennyi tizedesre, mert a fölösleget más zászlóaljaknak adnák át.²⁷¹ De nemcsak a sorkatonaságtól kerültek ki altisztek, hanem a pesti katonai rendőrosztagtól is már kezdettől fogva többen kérték felvételüket az önkéntes csapatokba; kérelmüket a vezénylőtábornok teljesítette.²⁷²

Az új zászlóaljak közül a pozsonyinak Pozsonyban, a miskolcinak pedig Miskolcon kellett volna megalakulnia, s ebből a célból az eddig Győrött, illetőleg Kassán működő toborzóparancsnokságoknak is ezekre a helyekre kellett volna átköltözni.²⁷³ A pozsony-győri zászlóalj parancsnoka javaslatot terjesztett elő, hogy a toborzókerületet is osszák ketté, sőt a kettéosztást ő már meg is kezdte; a vezénylőtábornok azonban ehhez nem járult hozzá.²⁷⁴ A zászlóaljparancsnok azonkívül javasolta,²⁷⁵ hogy az új pozsonyi zászlóalj is Győrött állíttassék fel, mert a toborzóparancsnokság átköltözése időtrabáló, továbbá az önkéntesek is könnyebben gyűjthetők ott, mert Győr központiasan fekszik, míg Pozsony éppen nem és Pozsonyban az elhelyezés is rosszabb. Egyben tiszteket kért az új zászlóalj részére, mert az első zászlóaljnak magának is csak 10 tisztje volt az 1400 főnyi légénységhez.

A kassa-miskolci — most már csak kassai — zászlóalj hasonló javaslatot tett²⁷⁶ és ő is azzal érvelt, hogy az elhelyezés Kassán jobb, a közlekedési viszonyok is kedvezőbbek; azonkívül, ha az első zászlóalj Kassáról a közel jövőben elvonul, a laktanyában elegendő hely szabadul föl.

Mindkét zászlóaljparancsnok javaslatát elfogadták.²⁷⁷

²⁶⁹ H. L. 1141. ²⁷⁰ H. L. 2255. ²⁷¹ H. L. 1552. ²⁷² H. L. 158.

²⁷³ H. L. 994. ²⁷⁴ H. L. 1241. ²⁷⁵ H. L. 1556. ²⁷⁶ H. L. 1281.

²⁷⁷ H. L. 1548.

A miskolci zászlóaljat azonban egyelőre még sem lehetett Kassán elhelyezni, s ezért — miként a zászlóaljparancsnok június 5.-én jelentette²⁷⁸ — a városhoz közel fekvő Széplakon, Kassaújfalun és Barcán szállásolták el.

A jászberényi huszárosztály parancsnoka szintén javasolta,²⁷⁹ hogy a II. osztályt ne Karcagon, hanem Jászberényben állítsák fel. A javaslatot a jász főkapitány is támogatta, kifejtvén, hogy Jászberényben a szervezés könnyebb. A vezénylőtábornok a javaslatnak helytadott.

Az önkéntes csapatok felállításának előhaladásáról a vezénylőtábornok május 29.-én hosszabb jelentést²⁸⁰ küldött a hadsereg főparancsnokságnak. Előadta, hogy az összes alakulások közül az I. pesti zászlóalj teljes, a II. pesti majdnem az, a többi négy zászlóalj pedig 8—10 nap alatt éri el a szükséges létszámot. Az öt huszár osztálynak 5—6 nap alatt lesz teljes a legénysége. A tömeges jelentkezések folytán a ruházattal baj van, és bár rendkívüli eszközökhöz is folyamodtak, mégsem bírnak e téren lépést tartani a létszám szaporodásával. A vezénylőtábornok fel van ugyan hatalmazva további zászlóalj felállítására is, mégis a ruházat és a felszerelés hiánya miatt kénytelen a toborzást csak éppen a fogyatékek pótlására korlátozni. Ruhát és felszerelést azonban még egy hetedik zászlóalj részére is csináltat és mihelyt ezekből a készletekből elég lesz, a toborzást folytatni fogják, a minek eredménye, az eddigi tapasztalatok szerint, nem lehet kétséges. Kéri, hogy ruházatot és felszerelést az önkéntes csapatok elvonulása után az országban maradó toborzó parancsnokságoknál is hagyjanak. Egyidejűleg a III. hadsereg parancsnokához, Albrecht főherceghez is küldött jelentést arról, hogy az új önkéntes csapatok számára nincs elegendő tiszt és altiszt.

A tisztihányon, úgy a hogyan, igyekeztek segíteni. A kassai zászlóaljnak június 8.-án történt elvonulása után, a póttestnél, a parancsnokon kívül, csak még egy tiszt maradt az ujoncok kiképzésére. A kassai zászlóalj létszáma már május 27.-én teljes volt, sőt a miskolci zászlóalj számára is volt már 200 ember. Tehát addig, a míg az új zászlóaljhoz kinevezett tisztek bevonulnak, a 34. sorgyalogezred pótzászlóaljától vezényeltek 3 tisztet, hogy a miskolci zászlóalj felállítását meg lehessen kezdeni.²⁸¹

Bár az állományilag már teljes zászlóaljak felszerelése még igen hézagos volt, a III. hadseregparancsnokság vezérkari főnöke²⁸² május 30.-án közölte a vezénylőtábornokkal

²⁷⁸ H. L. 1680. ²⁷⁹ H. L. 1507. ²⁸⁰ H. L. 1579. ²⁸¹ H. L. 1522.

²⁸² General-Adjutant.

Albrecht főhercegnek azt a rendeletét,²⁸³ hogy az önkéntes csapatokat minél előbb ki kell vinni az országból, sőt azt sem kell bevárni, a míg a csapatot teljesen felállítják. Az ujoncokat közvetlenül a toborzóhelyekről kell indítani a csapatok új (osztrák örökostartományokban fekvő) állomáshelyeire, tehát a toborzóparancsnokságok székhelyén sem kell őket gyűjteni. A csapat hiányzó ruházata és felszerelése az új állomáshelyre elindított csapat után küldendő és minden eszközzel törekedni kell, hogy az önkéntesek minél előbb az ország határain kívül legyenek.

Az I. pesti zászlóalj ekkor már Linzben volt, a hóv május 18.-án indult el vasúton. Pesten, a vasúti állomáshoz való kivonulásnál, félszázadnyi sorkatonaság kísérte, hogy a bámész népet visszatartsa; az utazáshoz pedig 1 őrmesterből, 2 tizedesből, 1 kürtösből és 12 közlegényből álló őrséget rendeltek ki melléje, szintén a sorkatonaságtól.²⁸⁴

A győri zászlóalj, mely teljes létszámát már május 22.-én elérte, jún. 8.-án — szintén vasúton — érkezett meg Kremsbe, ahol örömmel fogadták és a kremsi polgárok 20 veder borral megvendégelték.²⁸⁵

A vezénylőtábornok — Albrecht főherceg rendelete²⁸⁶ értelmében — június 1.-én meghagyta a csapatoknak, hogy siessenek a felszereléssel, mert a kitűzött napon a zászlóaljnak, illetőleg huszárosztálynak, úgy a mint éppen van, feltétlenül el kell indulnia új állomáshelyére. A lovasosztályok, a zalaegerszegit kivéve, Vácig gyalog menetelnek, onnan vasúton szállítják őket. A II. pesti zászlóaljnak június 20.-án Olmützbe, a kassainak június 18.-án Kaiser-Ebersdorfba, az aradi huszárosztálynak június 22.-én Salzburgba, a jászberényinek június 21.-én Welsbe, a debreceninek másnap ugyanoda, a zalaegerszeginek pedig június 28.-án Ennsbe kellett beérkeznie. Az utóbbi osztály indulását később július 4.-re halasztották.²⁸⁷ A kassai zászlóaljat már korábbi rendelettel május 28.-án akarták elindítani, de elindulását, szintén már korábban, az említett időpontra halasztották el:²⁸⁸ eredetileg St.-Pölten volt kijelölve számára állomáshelyül.²⁸⁹

Május 30.-án látott napvilágot a vezénylőtábornok ama rendelete, amely rámutatva arra, hogy az egyik önkéntes huszárosztálynál magyar vezényszót használtak, szigorúan meghagyta, hogy az önkéntes csapatoknál csakis a hadsereg vezényleti nyelvét, vagyis a németet, szabad alkalmazni.²⁹⁰

²⁸³ H. L. 1452. Úgy látszik, hogy ez az intézkedés némi bizalmatlanságon alapult.

²⁸⁴ H. L. 788, 853. ²⁸⁵ H. L. 745, 1166, 1784. ²⁸⁶ H. L. 1510.

²⁸⁷ H. L. 2208. ²⁸⁸ H. L. 1496. ²⁸⁹ H. L. 745, 1778.

²⁹⁰ H. L. 1476. Sehol sem állapítható meg, hogy melyik önkéntes csapatnál vezényeltek magyarul. Lehetséges, hogy a túlságos aggodal-

Június 4.-én a vezénylőtábornok jelentést²⁹¹ küldött a hadsereg főparancsnokságnak, hogy a hatodik önkéntes huszárosztály szervezését is megkezdték, még pedig Kecskeméten, s az osztályt erről a városról fogják elnevezni. A június 15.-én felterjesztett jelentés²⁹² pedig arról számolt be, hogy 5 huszárosztály már majdnem teljesen kész, a hatodik felállítása folyamatban van; de mivel nagyon sok a huszárnak jelentkező önkéntes, tehát még további 2 huszárosztály felállítását is előkészítették, még pedig a debreceni és a zalaegerszegi osztályoknál. Arra az esetre, ha az összes önkéntes huszárosztályokból ezredeket alakítanának, a parancsnoki helyek betöltésére egyidejűleg javaslatot tett a vezénylőtábornok.

Albrecht főherceg nem pártolta a javaslatot, hogy — a jászkun osztályokhoz hasonlóan — a többi önkéntes huszárosztályt is ezredekbe vonják össze és megjegyezte, hogy az csakis a jászkunok kiváltsága. Felhozta, hogy az önálló osztályok szervezése és kiképzése könnyebb, most pedig éppen ez a fontos. A császár akként döntött, hogy az önkéntes huszárosztályok számát nyolcra kell ugyan szaporítani, de — a két jászkun osztály kivételével — a többiből nem szerveznek ezredeket.²⁹³

A lovas csapatok szervezésének előhaladásáról mindegyik osztálynak tíznaponként jelentést kellett küldeni a vezénylőtábornokhoz, s a jelentésben nemcsak a létszámról, hanem a ruházatról, fegyverzetről, lőszerrel és mindennemű felszerelésről is pontos adatokat kellett szolgáltatni.²⁹⁴

A mi a csapatok felállításának előhaladását általában illeti, a létszám, az önkéntesek tömeges jelentkezése folytán, éppen olyan gyorsan növekedett, mint eddig. A pozsonyi zászlóaljnak június 4.-én 645 főnyi legénysége volt, tisztikara azonban csak 3 tagból állott, ezek közül is egy tiszt az óbudai ruházati bizottságnál foglalatoskodott a zászlóalj egész ruházatának és felszerelésének napokra terjedő átvételével. A zászlóaljparancsnok sürgősen kérte segédtsízt és számvevő tisztviselő beosztását. A vezénylőtábornok intézkedett, hogy a míg az újonnan kinevezett és beosztott tisztek bevonulnak, a 19. sorvágóezred pótzászlóaljától kell 4 tisztet és 6 altisztet kíséretként vezényelni. Egyben meghagyta, hogy a zászlóalj 6 századra fejlesztendő.²⁹⁵ Egy hét múlva már 10 tiszteje és 852 főnyi legénysége volt ennek a zászlóaljnak,²⁹⁶ június 15.-én pedig még a II. pesti zászlóalj számára tobor-

maskodás a nem annyira vezényszónak, mint inkább figyelmeztetőnek, vagy oktatásképen alkalmazott egyes magyar szavakat minősített magyar vezényszónak.

²⁹¹ H. L. 997. ²⁹² K. A. 4715. C. K. ²⁹³ U. o. ²⁹⁴ H. L. 2586.

²⁹⁵ H. L. 1651, 1647. ²⁹⁶ H. L. 1852.

zott legénységből is kapott 83 embert:²⁹⁷ majd a július 4.-én beterveztett létszámjelentés már 28 tisztet, 1 tisztviselőt és a pótcsapattal együtt 1377 főnyi legénységet mutatott ki.²⁹⁸ A miskolci zászlóaljnak szintén elrendelték,²⁹⁹ hogy az 5. és 6. századot állítsa fel. Ez az utóbbi zászlóalj június 12.-én már 1082 főnyi legénységgel rendelkezett, tisztje azonban csak 10 volt;³⁰⁰ teljes létszámát, beleértve a pótcsapatot is, június 18.-án érte el.³⁰¹ A két pesti és a győri zászlóalj már túl volt az ország határán: úgy ezek, mint a még idehaza levő kassai zászlóalj, a tisztek és a legénység létszáma tekintetében szintén teljesekek voltak.³⁰²

Nagyon gyorsan növekedett a május 10.-én felállított³⁰³ II. jászkun huszárosztály létszáma is; május 31.-én már 170 ujonca volt, de se tiszt, sem altiszt nem állott rendelkezésre, így a legénységet sem kiképezni, sem ellenőrizni nem lehetett. Az osztályparancsnokság sürgősen kért³⁰⁴ tiszteket és altiszteket: egyben jelentette, hogy úgy az ő, mint a jászkun főkapitány véleménye szerint, az ezred harmadik osztályát is könnyen fel lehetne állítani. Pár nap múlva, június 3.-án, már 280-ra növekedett az osztály ujoncainak száma, a kikhez mindössze csak 2 altisztet lehetett kapni az ezred I. osztályától, mert ennél az osztálytól is szükség volt minden tisztre és altisztre, hogy a kiképzést folytatni lehessen: az osztályparancsnokság tehát ismét a vezénylőtábornokhoz fordult segítségért.³⁰⁵ Egy hét múlva az ujonclétszám már 394 főre emelkedett,³⁰⁶ sőt június 15.-én már 55 főlős számú ember is volt.³⁰⁷ Ezt az osztályt szintén Jászberényben állították fel és nem Karcagon, miként eredetileg tervezték;³⁰⁸ az országból nem vitték ki, hanem Jászberényben maradt mindvégig.³⁰⁹

Június 10.-én Haller gróf altábornagy, vezénylőtábornok, kiadta rendelkezéseit,³¹⁰ hogy a huszárosztályok nyolcra szaporítandók. A már említett kecskeméti osztály, amely ezt a nevet továbbra is megtartotta, Aradon alakult meg,³¹¹ a debreceni és zalaegerszegi osztályoknál pedig, utóbbinál Keszthelyen, ugyancsak a debreceni, illetőleg zalaegerszegi nevet viselő második osztályokat kellett felállítani. Az új osztályok számára az illető első osztályok toborzóparancsnokságai gyűjtötték a legénységet; a külön pótcsapatok felállítására később, június 23.-án, történt rendelkezés. A toborzott legénységet, 50 főből álló csoportokban, azonnal az új osztályokhoz kellett küldeni. A míg az új alakulásoknak nem volt elegendő altisztje, addig az illető első osztály segítette ki őket és a míg

²⁹⁷ H. L. 1702. ²⁹⁸ H. L. 2464. ²⁹⁹ H. L. 1926. ³⁰⁰ H. L. 1905.

³⁰¹ H. L. 2087. ³⁰² H. L. 1654. ³⁰³ H. L. 2661. ³⁰⁴ H. L. 1755.

³⁰⁵ H. L. 1659. ³⁰⁶ H. L. 1911. ³⁰⁷ H. L. 1999. ³⁰⁸ H. L. 2254.

³⁰⁹ H. L. 2650. ³¹⁰ H. L. 1907. ³¹¹ H. L. 2587.

az új osztályok parancsnokait ki nem nevezték, az osztályparancsnokságot a toborzóparancsnok vette át.

Az önkéntes huszáralakulatok közül az aradi osztály június 7.-én érte a teljes létszámot,³¹² a debreceni osztálynak június 5.-én 436 főnyi legénysége volt,³¹³ míg a zalaegerszegi osztály állománya lassabban növekedett, mert pl. június 1.-én még csak 300 embert számlált a legénysége³¹⁴ és csak június 19.-én lett teljes a létszám,³¹⁵ a midőn is a vezénylőtábornok táviratilag elrendelte a II. osztály felállítását.³¹⁶ A zalaegerszegi osztályt, különösen szolgálati és elhelyezési szempontokból, saját kérelmére,³¹⁷ még májusban toborzóparancsnokságával együtt áthelyezték Keszthelyre, a hová május 26.-án vonult be.³¹⁸ A második osztályt — mint fentebb már láttuk — szintén Keszthelyen szervezték.³¹⁹

A Magyarország területén kívül fekvő helyőrségekbe áthelyezett önkéntes zászlóaljok és huszárosztályok pótesapatai eleinte még a toborzóparancsnokság székhelyén maradtak és az ujoncok kiképzését végezték. Június közepén azonban ezeket is osztályaik után küldték az ausztriai állomáshelyekre.³²⁰

Az újonnan felállított huszárosztályok szervezése ugyanolyan mederben haladt, mint az elsőként felállított osztályoké. A jún. 16.-án³²¹ Aradon megalakult³²² kecskeméti osztály július 13.-án már 213 emberből állott.³²³ Altisztjei és olyan legénysége azonban, a kiket szolgálati írásbeli munkára alkalmazhattak volna, nem állottak rendelkezésre s ezért az osztályparancsnok a vezénylőtábornokot kérte,³²⁴ hogy más csapatoktól osszanak be ilyeneket. Az osztályt július 20.-án Salzburgba indították.³²⁵ Néhány nappal előbb arra kért engedélyt az osztályparancsnok, hogy 26 cigányt toborozhasson, akikből zenekart szervez. Kérelmét elutasították.³²⁶

A II. zalaegerszegi osztály, amelynek felállításáról már megemlékeztünk, július 5.-én indult Ennsbe.³²⁷

A június 16.-án³²⁸ felállított debreceni II. osztálynak az I. debreceni osztállyal együtt Wels-ben kellett volna elhelyezve lenni,³²⁹ azonban az I. osztály parancsnoka már július elején jelentette, hogy az ő osztálya sem fér ott el, a hadsereg főparancsnokság tehát a vezénylőtábornok előterjesztésére³³⁰ a II. osztály odahelyezését elhalasztotta és az így mindvégig idehaza maradt.

³¹² H. L. 1717. ³¹³ H. L. 1652. ³¹⁴ H. L. 1664. ³¹⁵ H. L. 2255.

³¹⁶ H. L. 2101. ³¹⁷ H. L. 882. ³¹⁸ H. L. 1445. ³¹⁹ H. L. 2586.

³²⁰ H. L. 1821. ³²¹ H. L. 2661. ³²² H. L. 2586. ³²³ H. L. 2606.

³²⁴ H. L. 2654. ³²⁵ H. L. 2681. ³²⁶ H. L. 2705. ³²⁷ K. A. 7—81.

³²⁸ H. L. 2661. ³²⁹ K. A. 7 — ad 101. ³³⁰ H. L. 2286.

Fegyverzet, ruházat és felszerelés.

A tiszteknek ugyan maguknak kellett gondoskodni ruházatukról és felszerelésükről, azonban azok a tényleges tisztek, a kiket hivatalból helyeztek át az önkéntes csapatokhoz, mégis kaptak az új egyenruhára 80 forint felszerelési járulékot.³³¹ Június 3.-án azonkívül az összes önkéntes alakulatoknak kihirdették,³³² hogy a tisztek hadi illetéket és felszerelési járulékot kapnak, mert az önkéntes csapatok az Albrecht főherceg parancsnoksága alatt álló, mozgósított III. hadsereg részére vannak szánuva. Az igaz, hogy a hadi felszerelési járulék alig tette ki annak az összegnek (270 forintnak) az ötöd-részét, amibe az önkéntes gyalog tiszti ruházat került, nem is szólva a huszártiszti öltözetről és felszerelésről, a melynek ára 520 forint volt, a lófelszerelés pedig még ezen kívül 175 forintba került.³³³ A tisztek kénytelenek voltak tehát nagyrészt hitelre beszerezni ruházatukat és felszerelésüket; pl. a kassai zászlóalj tisztikarának október elején 3475 forintnyi egyenruha-tartozása volt.³³⁴ Még akként is iparkodtak a tisztek gondján segíteni, hogy a hazafias adományokból befolyt pénzből egy-egy tiszt 2 havi fizetését előlegül megkaphatta s azt több havi részletben kellett visszafizetnie.³³⁵ Majd az önkéntes csapatok feloszlata alkalmával, szeptember 29.-én kiadott rendelettel,³³⁶ a polgári életből kinevezett vagyontalan alantos tisztek a hazafias adományokból 200 forint ruházati kártalanításban részesültek. A ki már előbb vette fel az előleget, annak a tartozását ebből az összegből levonták.

A ruhacsinaltatás gondja a szolgálatban is éreztette hatását. Egyesek kénytelenek voltak bevonulásuk elhalasztását kérni addig, a míg ruházatukat beszerezik.³³⁷ A polgári életből kinevezettek közül az egyik tiszt lemondott rangjáról, mert nem volt pénze a tiszti ruházatra és felszerelésre, noha a csendőrség az előzetes tájékozás alkalmával azt jelentette felőle, hogy erre a célra elég vagyona van.³³⁸ Többen azzal kérték kinevezésüket, hogy adjanak nekik ruhára pénzt; ilyenformán — természetesen — semmi sem lett a kinevezésükből.³³⁹ Akadt azonban az egyik önkéntes huszárosztálynál olyan tiszt is, aki megkapván a hadnagyi kinevezést, bevonult ugyan, de sem ruházatot, sem felszerelést nem csináltatott, sem pedig lovat nem vett, még pedig azért, mert a kincstártól erre a célra nem kapott pénzt. Sem figyelmeztetés, sem büntetés nem használt neki, míg végre három hónap múlva elboesátották a szolgálatból.³⁴⁰

³³¹ H. L. 1658. ³³² H. L. 1269. ³³³ H. L. 1866, 5005. ³³⁴ H. L. 5057.

³³⁵ H. L. 721. ³³⁶ H. L. 5005. ³³⁷ H. L. 1851, 1968 ³³⁸ H. L. 1252, 1851.

³³⁹ H. L. 821, 826. ³⁴⁰ H. L. 2485, 2904.

A legénység ruházatával az önkéntes csapatok egész fennállása alatt baj volt. Mivel ezeknek az alakulásoknak olyan ruhát rendszeresítettek, a melyből a raktárakban kész állapotban nem volt semmi, az egész ruhakészletet tehát újonnan kellett csináltatni; fekete zsinór és az önkéntesek fővegéül szolgáló, úgynevezett „honi kalap”³⁴¹ szintén nem volt raktáron. Ez volt az oka annak is, hogy a toborzó legénységet egy ideig nem lehetett az új ruházattal ellátni. A vezénylőtábornok egyébiránt május 9.-én megsürgette az óbudai katonai ruhabizottságot, hogy legalább a toborzó legénység részére készíttesse el a ruházatot.³⁴² A ruházati bizottság jelentette,³⁴³ hogy az elkészítésnek akadályai vannak, mert a sorkatonaság egészségügyi csapatai és szekerészete számára is sok ruhát kell varratnia, azonban az önkéntesek egyenruhái kiszabott állapotban azonnal kiadhatók s elkészítésükről maguk a csapatok gondoskodhatnak. Ajánlotta, hogy a pesti polgári szabókat kellene felszólítani, vagy pedig a váci fegyintézethez kellene fordulni, ahol gyorsabban dolgoznak. A polgári szabókra vonatkozólag a ruházati bizottság felhívta a figyelmet, hogy az önkéntesek magyar szabású ruháját csakis az úgynevezett magyar szabók tudják elkészíteni.³⁴⁴

A toborzók részére a „Quentzer és fia” pesti kalapgyárnál május 10.-én 150 darab finom minőségű kalapot rendelt³⁴⁵ a ruházati bizottság, még pedig felerészben gyalogos, felerészben lovas önkéntesnek valót. Ezek a kalapok gyorsan elkészültek és a pesti toborzóparancsnokság azonnal kapott belőlük 30 darabot.

A pesti zászlóalj parancsnoka ugyancsak május 10.-én jelentette,³⁴⁶ hogy az óbudai ruházati bizottságtól csak 2000 pár fehérneműt, 1000 pár bakkancsot és 1000 nyakravalót kapott, egyebet nem. Másik jelentésében³⁴⁷ arról panaszkodott, hogy a ruházati bizottság ügyet sem vet az ő igénylésére, pedig tábori sapkára, mellényre és kenyérzsákra szüksége volna.

A ruházati és felszerelési cikkek átvételére az összes önkéntes alakulásoknak egy-egy tiszt parancsnoksága alatt átvéendő különítményeket kellett küldeni az óbudai ruházati bizottsághoz.³⁴⁸

A kassa-miskolci zászlóalj május 16.-án kérelmet terjesztett elő,³⁴⁹ amelyet azzal indokolt, hogy mindössze csak 2 tisztje van eddig, akik közül az egyik beteg, a másiknak pedig még nincs egyenruhája. Kérte, hogy az átvett cikkeket valamely szállítóval továbbítsák Kassára. A kérelemre az a

³⁴¹ H. L. 812. ³⁴² H. L. 510. ³⁴³ H. L. 528. ³⁴⁴ H. L. 485.

³⁴⁵ H. L. 585. ³⁴⁶ H. L. 420. ³⁴⁷ H. L. 586. ³⁴⁸ H. L. 456.

³⁴⁹ H. L. 812.

válasz ment, hogy egy tisztet a szükséges legénységgel és előfoggattal azonnal küldjön Óbudára, ahol attillából kap min-tát, a többit pedig kiszabott állapotban adják. Közben azt jelentette a zászlóaljparancsnok, hogy Kassán hazafias adományokat kapott arra a célra, hogy főleg toborzók részére ruházatot és sarkantyút szerezzen be, kért tehát kalapmintát is. Azt válaszolták,³⁵⁰ hogy a toborzók részére a Skriván és a Kacanak pesti cégek készítenek finomabb kalapot, majd ebből fog kapni. Ugyanakkor utasította a vezénylőtábornok, hogy 500 pár fehéreneműt Kassán a 34. gyalogezred pótzászlóaljától vegyen át, mert az óbudai ruházati bizottságnál ebből nincs elegendő készlet.³⁵¹

Az átvevő különítmények felügyeletére a vezénylőtábornok május 17.-én egy századost vezényelt Óbudára, aki a csapatok ruhaellátásában elért haladásról naponta jelentést tett.³⁵²

Az óbudai ruházati bizottság alig tudott eleget tenni az önkéntes csapatok igényléseinek. A pesti toborzóparancsnok május 20.-án megint panaszkodott,³⁵³ hogy 327 be nem osztott ujoncának se cipője, se fehéreneműje, s ezért a vezénylőtábornok intézkedését kérte. Utasítást kapott, hogy a ruházati bizottságtól a kért cikkeket átveheti, a fölös számú legénységet pedig a II. pesti zászlóaljnak adja át.

Fentebb említettük a ruházati bizottság ama javaslatát, hogy az önkéntesek ruházatának elkészítésére a pesti magyar szabókat vegyék igénybe. Ez meg is történt, azonban a szabók nem dolgoztak olyan gyorsan, mint ahogyan azt a ruházati bizottság szeretne volna, s ezért gyanúsnak találta.³⁵⁴ A vezénylőtábornok a pesti rendőrség főnökéhez, az abban az időben általánosan ismert Protmannhoz fordult, hogy vizsgálja ki az ügyet. Protmann még aznap jelentette,³⁵⁵ hogy sem a sztrájk gyanuja, sem kapzsiság, vagy megbízhatatlanság vádja nem fér a szabókhoz; pár nap mulva pedig jegyzőkönyvet³⁵⁶ is terjesztett fel, amelyet Bognár Gergellyel, a pesti magyar szabó céhmesterrel vett fel. A jegyzőkönyv szerint azért nem haladhatott gyorsan a munka, mert a céh csak 26 legénnyel tudott dolgozni, akik hetenkint csak 50 attilát és 20 nadrágot birtak elkészíteni; továbbá, mert az óbudai ruházati bizottság csak későn adta ki a munkát. A ruházati bizottságnak különben olyan cikkekből sem volt elegendő készlete, a melyeket már béke idején tárolhatott volna, kiegészítésre tehát a stockeraui, a prágai és a brünni ruházati bizottságokat is igénybe kellett venni.³⁵⁷

³⁵⁰ H. L. 958. ³⁵¹ H. L. 815. ³⁵² H. L. 854. ³⁵³ H. L. 962.

³⁵⁴ H. L. 958. ³⁵⁵ H. L. 974. ³⁵⁶ H. L. 1125. ³⁵⁷ H. L. 1025.

Az új fekete zsinór csak lassan készült. A vezénylőtábornok meghagyta³⁵⁸ a ruházati bizottságnak, hogy az összes budai zsinórkészítőkkel dolgoztasson.

Kalapok sem voltak készletben; beszerzésük nehezen ment és ezért az összes önkéntes csapatok május 21.-én parancsot kaptak, hogy a kalapgyártásra vonatkozólag állomáshelyükön és annak környékén érdeklődjenek.³⁵⁹ Egyben a politikai hatóságokkal egyetértve állapítsák meg, hogy a közeljövőben felállítandó II. zászlóalj ruházatának és felszerelésének elkészítésére a vidéken miféle munkaerők állanak rendelkezésre és mennyi idő alatt tudnák azt elkészíteni.³⁶⁰ A huszárosztályok azonkívül arra is kaptak³⁶¹ megbízást, hogy ha magyar nyergert tudnak beszerezni, akkor vegyenek akár fölös számban is.

A ruházati bizottság a mentéket, báránybőr hijján, csak prémezés nélkül tudta készíttetni.³⁶²

A felső ruha teljes elkészítése az önkéntes alakulások feloszlatásáig sem nyert befejezést. E miatt nem is vártak arra, hogy valamely önkéntes csapat „az utolsó gombig” készen legyen, hanem a mint a létszáma teljes volt, áthelyezték az osztrák örökostartományok területére. Így történt például a pozsony-győri zászlóaljnál is, amely már május 20.-án kapta a parancsot,³⁶³ hogy mihelyt a legénység sapkával, köppennyel, fehérneművel és cipővel fel van szerelve, tegyen jelentést, hogy új állomáshelyére utbaindíthassák. Hasonlóképpen történt a többi csapatoknál is. A pozsony-győri zászlóalj a ruhának való szövetet kiszabott állapotban kapta meg és a készítésre való pénzt felemelt összegben szintén kifizették; a ruhákat azután polgári iparosokkal csináltatták meg.³⁶⁴

A vezénylőtábornok május 28.-án meghagyta,³⁶⁵ hogy a ruházatban és felszerelésben nem a pedáns egyformaságra és a tetszetős külsőre kell a súlyt vetni, hanem arra, hogy a ruházat minél előbb készen legyen. A debreceni huszárosztály május 11.-én kérte,³⁶⁶ hogy a posztót, zsinórt, bőrt stb. küldjék, mert 100 szabóval és csizmadiával tud dolgoztatni; kérte továbbá a nyeregfelszerelést is, mert Debrecen városa 100 nyergert csináltat az osztálynak, tehát mintára van szükség. A küldemény május 20.-án Debrecenbe megérkezett, azonban leginkább bőryanag volt benne: fanyereg, zsinórzat, vörös posztó, csizmaanyag és fémgomb azonban egészen hiányzott.³⁶⁷ A kalapokra vonatkozólag pár nappal később érkezett jelentés³⁶⁸ a debreceni osztálytól. Az ottani kalapos céh többre nem kötelezte magát, mint 14—20 nap alatt készítenő 100 ka-

³⁵⁸ H. L. 1012. ³⁵⁹ H. L. 1021. ³⁶⁰ H. L. 1081. ³⁶¹ H. L. 1047.

³⁶² H. L. 1091. ³⁶³ H. L. 957. ³⁶⁴ H. L. 748. ³⁶⁵ H. L. 1080.

³⁶⁶ H. L. 542. ³⁶⁷ H. L. 1107. ³⁶⁸ H. L. 1216.

lapra; az osztályparancsnok egyébként már csináltatott nála néhányat a toborzók számára, de igen rosszak voltak, így helyben nem lehetett számítania a kalapok elkészítésére; egyben jelentette, hogy a nagyváradí és szatmári fiók-toborzóparancsnokságokat utasította, hogy állomáshelyükön szintén érdeklődjenek a kalaposoknál. Azonban, mivel a vezénylőtábornok az egész készletet a „Quentzer és fia” pesti kalapos cégnél megrendelte, ebben a tárgyban a csapatoknak nem kellett tovább gondoskodni. Mindamellett a győri zászlóalj június 1.-én egy ottani kalapos cégtől küldött mintát, a melynek ára 1 forint 80 krajcár lett volna és ha az ajánlatot elfogadják, akkor úgy győri, mint Komáromból, Pápáról és Tatáról hozott munkásokkal azonnal megkezdték volna a gyártást. A vezénylőtábornok azt felelte,³⁶⁹ hogy a mintául küldött kalap hadi használatra nem alkalmas, de különben is a kalapokat központilag csináltatják és osztják ki. Az egész kalapszükséglet szállítására ugyanis már megvoltak a szerződések, még pedig darabonként 5 forint 10 krajcárért. A kassamiskolci zászlóalj parancsnokának azt a javaslatát,³⁷⁰ hogy a zászlóalj számára Kovalkovits és Trohán kassai kalaposmestereknél csináltassák a kalapot, szintén el kellett utasítani, mert a Skriván és Quentzer pesti cégekkel már kötöttek szerződést az egész kalapszükségletre.

A jászkun huszárosztály részéről ruházat és felszerelés átvétele végett Óbudára küldött tiszt május 23.-án azt jelentette,³⁷¹ hogy a ruházati bizottságnál mente, atilla, nadrág és lovagló felsőnadrág,³⁷² köpenyzsák, szörmés málfabörönd, alsó heveder, pisztolyok, kardkötő, zsinórzat, altiszi keztyű, csizmarózsácska és lóvakaró nincs, s a ruházati bizottság önmaga sem tudja megmondani, hogy mikor lesz, tehát az átvételt félbe kellett szakítani. A vezénylőtábornok utasította a ruházati bizottságot,³⁷³ hogy a jászkun osztály részére a ruházati anyagot kiszabott állapotban adja ki, mert a jászkun főkapitánysággal egyetértve, Jászberény és környékének szabócéhei fogják úgy a jászberényi, mint a karcagi osztály ruházatát elkészíteni. Az anyag kiszállítása és a ruhák megvarrása nagyon lassan haladt és a jászberényi osztály legénysége június 22.-én saját polgári ruhájában vonult el Austriába.³⁷⁴

A csapatoknak azonban a ruházatra vonatkozólag nem adtak tökéletes utasítást és csak utólagos kérdezősködéésre mondták meg, hogy a nem harcolók állományába tartozó gyógykovácsokat, puskaműveseket stb. ugyanúgy kell öltöztetni, mint a többi legénységet. A ruhával való ellátás tekinte-

³⁶⁹ H. L. 1280. ³⁷⁰ H. L. 1505. ³⁷¹ H. L. 1117.

³⁷² Überzughosen; a közismert „rajtluzli”.

³⁷³ H. L. 1250. ³⁷⁴ H. L. 2254.

tében az újabb alakulások sem jártak jobban. A II. pesti zászlóalj megpróbálta az óbudai ruhabizottságnál a felvételezést, de nem hogy kész ruha, hanem még anyag sem volt kapható. Ennélfogva jelentette.³⁷⁵ hogy a ruházattal nem tud sietni.

A három új zászlóalj és egy huszárosztály felállítása folytán újabb fegyverzeti, ruházati és felszerelési készletekről kellett gondoskodni. A vezénylőtábornok a hadsereg-főparancsnokságtól fegyverzetet és lőszert kért; az óbudai ruházati bizottságot ruha és felszerelési cikkek, az országos szekerészparancsnokságot pedig vonatanyag kiszolgáltatására utasította.³⁷⁶ Azonkívül a „Winkler testvérek” bécsi cégtől fémárút, a Freund pesti szíjgyártó cégtől pedig bőrneműket rendelt. Kalapok szállítására a Skriván pesti céggel kötött újabb szerződést: naponta 400 kalapot kellett szállítani s az egész szállításnak 3 héten belül kellett megtörténni.³⁷⁷

Mivel ruházattal és felszereléssel elsősorban a sorkatonaságot kell ellátni, az óbudai ruházati bizottság május 30.-án parancsot kapott,³⁷⁸ hogy az önkéntes alakulások igénylésének csak akkor tegyen eleget, ha a sorkatonaság szükségletét már ellátta.

A hadsereg-főparancsnokság tudomást szerezvén arról, hogy az óbudai ruházati bizottság a kész ruhák kiszolgáltatását nem győzi, a vezénylőtábornokhoz intézett rendeletében³⁷⁹ annak a nézetének adott kifejezést, hogy a nevezett ruházati bizottságnak csak az anyagot és a készítési díjat kell adnia, mert a ruha elkészítésének gondja, az önkéntes alakulásokra vonatkozó szervezési utasítás szerint, a magyarországi helytartóságra hárul, aki a ruhákat magán iparosokkal, vagy a fegyházak üzeimeiben tartozik elkészíttetni.

Nemcsak erre a felfogásra való tekintettel, hanem a szükség folytán is, a vezénylőtábornok tudatta³⁸⁰ az óbudai ruházati bizottsággal, hogy Pozsony, Győr, Kassa, Miskolc, Szeged, Székesfehérvár, Észtergom, Kecskemét, Vác, Jászberény és a jászkuin terület szabócéheit azzal hívta fel az önkéntesek ruházatának elkészítésére, hogy az anyagot kiszabva fogják megkapni; a ruhák rendes készítési díjának háromszorosát határozták meg a polgári iparosok részére; továbbá, hogy a megyei hatóságokat, valamint a jászkuin főkapitányt is felhívták, hogy a szabócéheket szólítsák fel a munka elvállalására.³⁸¹ A ruházatnak polgári iparosokkal való elkészítését egyébiránt a kassai zászlóalj parancsnoka már megelőzőleg javasolta.³⁸²

³⁷⁵ H. L. 1279, 1596. ³⁷⁶ H. L. 1221. ³⁷⁷ H. L. 994. ³⁷⁸ H. L. 1506.
³⁷⁹ H. L. 1165. ³⁸⁰ H. L. 1240. ³⁸¹ H. L. 1242. ³⁸² H. L. 1265.

A kész ruházati és felszerelési cikkekben való kisegítésre igénybevett, osztrák örökostartományokban levő katonai ruházati bizottságok se tudtak azonban minden tekintetben helytállani. A prágai ruházati bizottság május 27.-én jelentette,³⁸³ hogy a kért 1000 pár huszárcsizmát nem küldheti Óbudára, mert készlete alig elég az ő körzetében levő huszár csapatoknak is. Pedig szükség volt már a csizmákra. A debreceni huszárosztálytól június 4.-én érkezett a kérelem,³⁸⁴ hogy küldjék a csizmákat, mert különben 16.-án azok nélkül kell indulnia; azonkívül kértek még szürke lovagló felső nadrágot és sapkát is.

A már Linzben levő I. pesti önkéntes zászlóaljtól május végén jelentés³⁸⁵ érkezett, hogy mindeddig még csak 500 nadrágot kapott, atillát és sapkát azonban egyet sem. Kérte, hogy kiszabott nadrágszövetet és készítési díjat küldjenek.

A zalaegerszegi osztagy nem panaszkodott. Május 27.-én megérkezett a ruhának való anyag Keszthelyre és másnap megkezdték az elkészítését.³⁸⁶

Az óbudai ruházati bizottság június 1.-én terjedelmes kimutatásban³⁸⁷ ismertette, hogy micsoda ruházati és felszerelési készlete van, mennyi készült el és miféle anyagokra van még szüksége. A gyalogság részére való posztó már egészen fedezve volt; vörös, zöld és sötétkék posztóból szintén elég mennyiség állott készletben, míg a köpenyposztó egészen hiányzott; lovagló felső nadrágra sem volt anyag, ezért a bizottság javasolta, hogy világoskék posztóból kellene azt készíttetni; huszár köpenyből már 1326 darabot kiadtak, 1000 darab készítés alatt volt; jelentette végül, hogy a három új zászlóalj részére az atillát és a nadrágot 10 nap alatt kiszabják. Volt 10.000 darab derékszík, de kapocs nélkül; kellett 2000 darab lóvakaró, 1200 alsó bőrheveder és 2000 felső heveder; a prágai ruházati bizottság küldött 8000 hátbőröndöt. Az eredetileg felállított 3 zászlóalj és 4 huszárosztály atillája és nadrágja május végén még készítés alatt volt.

A vezénylőtábornok kérte a hadseregfőparancsnokságot, hogy a hiányzó ruházati cikkekkel segítse ki, azonban azt a rideg választ kapta,³⁸⁸ hogy a ruházatot neki kell beszereznie. Ennélfogva szállítókkal kellett szerződést kötni.

Az egészen hiányzó köpenyposztó pótlására még május végén 21.000 rőfnyit rendeltek az egyik bécsi posztógyárosnál, rőfjét 4 forintért.³⁸⁹ Magyar bakancs szintén nem lévén, tehát Müller Pál pesti cipésznél rendeltek 3000 párt, páronkint 4 forint 6 krajcárért, majd 14 nap lejártával újabb

³⁸³ H. L. 1598. ³⁸⁴ H. L. 1627. ³⁸⁵ H. L. 1440. ³⁸⁶ H. L. 1447.

³⁸⁷ H. L. 1518. ³⁸⁸ H. L. 1758. ³⁸⁹ H. L. 1466.

5000 párt.³⁹⁰ Nyeregvázból 500 darabot szállított Holmberg Antal budai szíjgyártó és nyerges; darabja 2 forint 50 krajcárba került.³⁹¹ Schönberger Adolf, Goldfinger Mór és Böhm Vilmos pesti szabók, együttesen 2400 atilla teljes elkészítésére vállalkoztak, darabonként 3 forint díjért. Skriván János pesti kalapos céggel újabb szerződés kötöttetett 3000 honi kalapra, egyenkint 3 forint 40 krajcárért, vagyis 30 krajcárral drágábban mint eddig. Ugyanezt az árat kapta a „Quentzer és fia” cég az újabban szállított kalapokért.³⁹² Brünni posztógyárnál 3676 róf vörös, 4392 róf zöld és 6456 róf fehér posztóra történt rendelés,³⁹³ ezek a cikkek huszárruhához kellettek. A már fentebb említett köpenyposztómennyiség nem lévén elegendő, a „Singer Testvérek” pesti céggel kötöttek szállítási szerződést 3000 róf köpenyposztóra, rőfönként részben 3 forint 80 krajcárért, részben 3 forint 20 krajcárért.³⁹⁴ Szíjjazathoz való fehér marhabőrt az „Abell és fia” soproni cég szállított, mázsáját 90 forintért.³⁹⁵ A teljesen kifogyott magyar nyergek helyébe Waszner Hermann pesti cégtől vásároltak 450 darabot vasalással 2 forint 50 krajcárért, vasalás nélkül 2 forintért.³⁹⁶

A vezénylőtábornok táviratilag kérte³⁹⁷ a hadseregfőparancsnokságot, hogy legalább azt közölje, hogy köpenyposztót hol lehet kapni; azonkívül megbízta³⁹⁸ az aradi huszárosztály parancsnokát, hogy érdeklődjék, vajjon miféle és mennyi felszerelési cikket, milyen árban tudna szállítani Spitzer Fülöp, ottani cs. kir. kerületi szállító, aki a szállításra ajánlkozott.

A ruházati gondokon némileg enyhített volna a debreceni huszárosztály jelentése,³⁹⁹ amely szerint a zsinórozást Debrecenben el tudná készíttetni s ezért kérdezte, hogy mennyit lehet a zsinórananyagért fizetni. Közölték, hogy 100 rőfönként 5 forintot.⁴⁰⁰ A mondott áron azonban Debrecenben nem adták a zsinórozatot, tehát az osztály még június 10.-ig se tudta felzsinóroztatni a legénység ruháját. A kassai zászlóalj hasonló javaslatára hasonló volt a válasz és az eredmény; ezért akként intézkedtek,⁴⁰¹ hogy a zászlóalj zsinórozatlan ruházattal induljon Kaiser-Ebersdorflba, ahová majd utána küldik a zsinórozatot.

Az egyes cikkek kereskedelmi ára közben egyre emelkedett. A vezénylőtábornok június elején 100 rőf zsinórért még nem akart 5 forintnál többet adni, június 19.-én azonban már megengedte,⁴⁰⁴ hogy a pozsonyi zászlóalj 6 forintért sze-

³⁹⁰ H. L. 1471. ³⁹¹ H. L. 1473. ³⁹² H. L. 1539. ³⁹³ H. L. 1636.

³⁹⁴ H. L. 1569, 1685. ³⁹⁵ H. L. 1626. ³⁹⁶ H. L. 1676, 1829.

³⁹⁷ H. L. 1543. ³⁹⁸ H. L. 1554. ³⁹⁹ H. L. 1505. ⁴⁰⁰ H. L. 1798.

⁴⁰¹ H. L. 1823. ⁴⁰² H. L. 2057. ⁴⁰³ H. L. 2105. ⁴⁰⁴ H. L. 2517, 2526.

rezze be azt Győrben. Ugyanilyen áron rendelt zsinórzatot az óbudai ruházati bizottság a pesti „Schauengel és Österreicher” cégnél.⁴⁰³ S míg az atilla zsinórozásáért eredetileg 1 forint 28 krajcárt, egy nadrág zsinórozásáért pedig 41 és ½ krajcárt kellett fizetni, ezek a munkadíjak nemsokára a háromszorosára szöktek.⁴⁰⁴ A zsinór hiánya miatt a ruházat teljes elkészítése lehetetlen volt, s emiatt a csapatok jelentést⁴⁰⁵ küldtek, hogy még június végéig sem tudták ezt a munkát befejezni. A jászkun főkapitány is jelentette⁴⁰⁶ a budai helytartónak, hogy a jászkun önkéntes ezred összes ruháit idejére el tudná készíttetni, de az óbudai ruházati bizottság nem küldi a zsinórzatot.

De akkor állt csak be a zsinórkérdés legnagyobb válsága, amikor Albrecht főherceg Veronából azt táviratozta,⁴⁰⁷ hogy az oda igen szép rendben bevonult debreceni huszárosztály ama kérelmét, hogy fekete-sárga zsinórt viselhessen, a császár teljesítette. Majd rövid idő múlva azt közölte⁴⁰⁸ a főherceg, hogy a jászkun önkéntes huszárok hasonló kérelme szintén teljesült, sőt a császár engedélyt adott, hogy amelyik önkéntes csapat azt óhajtja, teljesíteni kell kívánságát. A fekete-sárgás zsinór kezdeményezője a debreceni osztály parancsnoka volt, aki azzal indokolta⁴⁰⁹ ezt a kérelmet, hogy a magyar nép nem is tartja igazi huszárnak, akinek nem fekete-sárga a zsinórja, amely a huszárokat már évszázadok óta díszíti.⁴¹⁰ Albrecht főherceg azt is meghagyta⁴¹¹ a vezénylőtábornoknak, hogy mivel valószínűleg a többi önkéntes csapat is kérni fogja a fekete-sárga zsinórzatot, nem kell tehát több fekete színű zsinórt varratni a ruházatra. A vezénylőtábornok jelentette, hogy az óbudai ruházati bizottság éppen hogy beszerezte a még hiányzó mennyiséget és most 19.000 rőfnyi fekete zsinórkészlete van, az új zsinór új kiadást okoz és sok idő kell az átvarráshoz. Albrecht főherceg azt válaszolta,⁴¹² hogy a fekete-sárga zsinórnak meg kell lennie.

A jászkun ezred mindjárt kérte is a fekete-sárga zsinórzat küldését, de azt a választ kapta,⁴¹³ hogy nincs raktáron, forduljon tehát a III. hadseregparancsnoksághoz. A vezénylőtábornok később intézkedett,⁴¹⁴ hogy a huszár atillákat ezentúl fekete-sárga zsinórral készítsék.

A debreceni toborzóparancsnok kérdezte, hogy a toborzó legénység is fekete-sárga zsinórt kapjon-e. A vezénylőtábor-

⁴⁰⁵ H. L. 5442. ⁴⁰⁶ H. L. 2652. ⁴⁰⁷ K. A. 4795. C. K.

⁴⁰⁸ K. A. 4792 C. K. ⁴⁰⁹ H. L. 2290.

⁴¹⁰ Az utóbbi állítás téves, mert a feketesárga zsinórzatot csak 1770 óta viselték a huszárok.

⁴¹¹ H. L. 2267. ⁴¹² H. L. 2290. ⁴¹³ H. L. 1622. ⁴¹⁴ H. L. 2377.

nek erre az összes toborzó parancsnokságoknak kihirdette, hogy az ő legénységüknél megmarad a fekete zsinórzat.⁴¹⁵ A miskolci zászlóalj azonban kapott engedélyt az új zsinorzatra, azzal a kikötéssel, hogy a már felvarrott zsinórzatot nem kell felcserélni.⁴¹⁶

Kellemetlen helyzetet teremtett, hogy amidőn Albrecht főherceg fent említett távirata megérkezett, a fekete zsinór szállítására már szerződéseket kötöttek. A szállítók el is hozták az árút, azonban az óbudai ruházati bizottság, hivatkozva Albrecht főherceg fentebb említett rendeletére, az átvételt megtagadta. A szállítók a vezénylőtábornokhoz fordultak, aki megparancsolta, hogy a zsinór átveendő, azonban szigorú lelkiismeretességgel kell megvizsgálni s csak azt kell átvenni, ami teljesen kifogástalan. Oesterreicher Mór szállító 15.000 rőföt, Schnagel Mór szállító 75.224 rőföt, Schön Jakob szállító pedig 9500 rőföt hozott. Ebből a mennyiségből, silányabb minőség és rossz kidolgozás címén 49.025 rőföt visszautasítottak. Az óbudai raktárban még 8.419 rőfnyi zsinórkészlet lévén, ezzel együtt tehát összesen 58.918 rőf zsinór maradt használatlanságra kárhozható. Az átvett új készletért 2880 forint 23 krajcárt kellett kifizetni.⁴¹⁷ S ha még hozzávesszük, hogy egy atilla és egy nadrág átzsinórozásának a munkadíja 5 forintot tett ki,⁴¹⁸ könnyen kiszámítható, hogy az önkéntes alakulások zsinórzatának pusztán külsőség szempontjából történt megváltozása mekkora fölösleges kiadást okozott. Sőt még az önkéntes csapatok feloszlásának vége felé, szeptember közepén is éreztette hatását a zsinorok megváltoztatása; a kassai városi tanács ugyanis még június elején maga is szerzett be 5900 rőfnyi zsinórzatot az ottani önkéntes alakulások részére: a feloszláskor tehát a kassai toborzóparancsnokság rendeletet⁴¹⁹ kapott, hogy ezt a zsinórkészletet vegye át és szállítsa be az óbudai bizottsághoz. Schauengel és Oesterreicher pesti szállítók szintén megpróbálták a fentebb említett át nem vett zsinórzatot a kincstárral átvétetni, de sikertelenül.⁴²⁰

Az anyagihiány miatt a hadseregfőparancsnokság június 1.-én elrendelte,⁴²¹ hogy a másodsorban felállított önkéntes zászlóaljak és huszárosztályok régi készletekkel is felszerelhetők. Ennek ellenére a II. debreceni huszárosztálynak még augusztus végén is csak kevés volt a ruhája; fegyverzete és felszerelése azonban semmi se volt.⁴²²

A ruházathoz és felszereléshez való anyag beszerzése majdnem egész június hóban tartott. Huszárköpenynek való

⁴¹⁵ H. L. 2502. ⁴¹⁶ H. L. 2671. ⁴¹⁷ H. L. 2679. ⁴¹⁸ H. L. 2675.

⁴¹⁹ H. L. 2058. ⁴²⁰ H. L. 2993, 5008. ⁴²¹ H. L. 1622. ⁴²² H. L. 2925.

fehér posztóból Quittner Jakab pesti cégnél 6456 rőföt rendeltek, rőfjét 3 forint 80 krajcárért; Österreicher pesti cég 1000 darab lópokrócot szállított, darabonként 2 forintjával; Eder, pesti szállítótól 14 forintjával 100 darab orosz bagaria bőrt, Romeiser Ferenc pesti vaskereskedőtől, darabonként 55 krajcárjával, 1000 lóvakarót vásároltak. Manschön pesti szíjgyártónál pedig 5 forintjával 1676 pár pisztoly-tokot rendeltek.⁴²³ Ujabb bakancs rendelés is történt Müller Pál pesti cipésznel 6000 párra, páronként 4 forint 6 krajcárért.⁴²⁴

Lófelszerelési cikkekben szintén sok volt a pótolni való; Freund, pesti szíjgyártó cég, 400 felső és ugyanannyi alsó heveder, valamint 400 pár kengyelszíz szállítására kapott megbízást, egyenként 2 forint 65 krajcár, 1 forint 65 krajcár és 1 forint 51 krajcárjával.⁴²⁵ Zabla hasonlóképen hiányzott. Az óbudai ruházati bizottság parancsot⁴²⁶ kapott tehát, hogy a Baumgärtner József pesti sarkantyús mester által bemutatott mintából rendeljen feszítő zablát, darabonként 2 forint 20 krajcárért, csikózablát pedig darabonként 1 forint 10 krajcárért.

Az újonnan felállított kecskeméti huszárosztálynak nem volt elég nyerge. Az aradi huszárosztály parancsnoka jelentést küldött tehát a vezénylőtábornoknak, hogy Aradon 4 hét alatt az egész kecskeméti osztály számára tudnak nyeret szállítani, darabonként 5 forintért. Megengedték, hogy 100 darabot szabad rendelni.⁴²⁷ Néhány nap mulva azt jelentette az aradi osztályparancsnok, hogy Léderer Kálmán, aradi lókereskedő, ajánlkozott, hogy ő a kecskeméti osztály egész lóállományát nyereggel együtt hajlandó szállítani. Az ajánlatot nem fogadták el.⁴²⁸

A lófelszerelési cikkek hiánya miatt az önkéntes csapatok számára a csendőr ezredek hasonló nélkülözhető készleteit is igénybe kellett venni.⁴²⁹ Viszonzásul, az önkéntes csapatok feloszlataása alkalmával, az önkéntes huszáralakulások lófelszerelését a csendőrség kapta meg.⁴³⁰

Nem lévén elég magyar kengyel, a raktárakból vegyesen küldtek magyar és német kengyeleket az osztályoknak, amelyeket azután, az egyöntetűség kedvéért, előbb vissza Óbudára, majd onnan ismét más osztályokhoz kellett szállítani.⁴³¹ Sőt a jászkun, a debreceni és az aradi osztályoknak kenyérszakokat is küldött az óbudai ruházati bizottság, holott erre a cikke a lovasságnál nem volt szükség. Ezeket is vissza kellett rendelni.⁴³² Viszont a debreceni osztály nem ka-

⁴²³ H. L. 1692. ⁴²⁴ H. L. 1910. ⁴²⁵ H. L. 1929. ⁴²⁶ H. L. 1975.

⁴²⁷ H. L. 1904. ⁴²⁸ H. L. 1972. ⁴²⁹ H. L. 2416.

⁴³⁰ H. L. 1497, 2098, 2218, 2445. ⁴³¹ H. L. 1806. ⁴³² H. L. 1805.

pott zabostarisznyát s így sürgősen kellett intézkedni, mert már indulóban volt új állomáshelyére.⁴³³

Az önkéntes csapatok szervezésére vonatkozó felhívás szerint bár kívánatos volt, hogy az önkéntesek nyeregfelszerelést is hozzanak magukkal, a valóságban az egész önkéntes lovasságnál csak a jászkun ezred egyik közlegénye és az aradi osztály egyik hadapródja hozta azt magával.⁴³⁴

Nehezítette a felszerelést az a körülmény is, hogy a szállítók által küldött anyagok nem voltak mind kifogástalanok. A brünni posztógyárból érkezett szövetekről pártatlan bizottság állapította meg, hogy színük nem helyes és anyaguk durva.⁴³⁵ A II. pesti zászlóalj július elején jelentette,⁴³⁶ hogy a bakancsok igen silányak s annyira rossz munkával készültek, hogy javításuk sem lehetséges; a kalapok esőben színüket eresztik, ami a ruhát is beszenyezi; a kalaptollak rosszak, festettek és törnek, a legtöbb önkéntesnek már nincs is toll a kalapján. Mindez pedig csak azért volt, mert sietni kellett a felszereléssel.

Az óbudai ruházati bizottság nem győzte az önkéntes csapatok felszerelését, tehát közülök azokat, amelyek már az osztrák örökös tartományokban voltak, öltözeti és felszerelési ügyekben a stockeraui ruházati bizottsághoz utalták.⁴³⁷ De ez sem szüntette meg a hiányosságokat, mert például a miskolci zászlóalj csak július 25.-én kapta meg ruha és felszerelési szükségletének egy részét, sőt a kassai zászlóaljnál is hiányzott még akkor az atilláknak több mint a fele, nadrágjainak egyrésze pedig még mindig zsinórozatlan volt.⁴³⁸

A csapatok számára kiadott ruházat és felszerelés egy része a használat következtében tönkrement. Az ilyen fogyatékok pótlása céljából a vezénylőtábornok javaslatot⁴³⁹ tett a hadseregfőparancsnokságnak, hogy az önkéntes alakulásokat némi tartalékkészlettel lássák el. Ennek folytán mindegyik zászlóalj 20 nadrágot kapott⁴⁴⁰ pótlási célokra: a pótcsapatokat pedig július elején az egész zászlóalj, illetőleg huszárosztály ruházati és felszerelési készletének 10%-ával látták el,⁴⁴¹ hogy az ujoncokat felszerelhessék. Azonban úgy látszik, hogy ez sem volt elég, mert a kassai zászlóalj augusztus 3.-án jelentette,⁴⁴² hogy a toborzóparancsnokságtól érkezett fölösszámú legénységének, amely már július 9.-én megjött, még se ruhája, se fehéreneműje, így a laktanyából még fürdeni se vihetik őket.

A tönkrement bakancsok pótlására még június 1.-én tör-

⁴³³ H. L. 2054. ⁴³⁴ H. L. 2965. ⁴³⁵ H. L. 2405. ⁴³⁶ H. L. 2461.

⁴³⁷ H. L. 2575. ⁴³⁸ H. L. 2751. ⁴³⁹ H. L. 1879. ⁴⁴⁰ H. L. 2045.

⁴⁴¹ H. L. 2471. ⁴⁴² H. L. 2802.

tént intézkedés; minden század 50 párt vehetett át tartalékul az óbudai ruházati bizottságtól.⁴⁴³

Egyes ruházati és felszerelési cikkeket csak nagyon későn vagy egyáltalában nem kaptak meg az önkéntes csapatok. Július végén a gyalog zászlóaljnak részére dobokat kértek a stockeraui ruházati bizottságtól, mert az óbudai raktárakban nem volt. Stockerauban sem volt.⁴⁴⁴ A miskolci zászlóaljnak még augusztus közepén sem voltak kürtjei; megengedték, hogy a hazafias adományokból szerezzék be.⁴⁴⁵ A kassai zászlóaljnak pedig ugyancsak eddig az ideig még nem adták ki az ácsszerszámokat.⁴⁴⁶

A mente azok közé a cikkek közé tartozott, amelyeket az önkéntes csapatok tulajdonképen soha sem kaptak meg⁴⁴⁷ A huszárosztályoktól ugyan már június végén jött kérelem a menték küldésére: a vezénylő-tábornok azonban azt felelte, hogy ez a ruhadarab egyelőre nem adható ki, 's ha eljön az ideje, gondoskodni fognak róla.⁴⁴⁸ Ez az idő pedig csak augusztus végén érkezett el, amikor az önkéntes csapatok feloszlataása már folyamatban volt: így tehát azoktól a huszárosztályoktól is visszavették, amelyek már megkapták.⁴⁴⁹ Az I. zalaegerszegi huszárosztály részére kiszabott állapotban küldött menteposztóból a II. osztály atilláit készítették el, ennél fogva visszaküldeni már nem lehetett.⁴⁵⁰

Tudjuk, hogy a jászkun önkéntes huszároknak kiváltságképpen lobogója is volt. Midőn a jászkun kerületben a második huszárosztályt is felállították, a vezénylő-tábornok, a jászkun főkapitányhoz intézett átiratában, közölte azt a legfelsőbb helyen kifejezett óhajt, hogy a császárné által, körútja alkalmával, ajándékozott lobogók közül azt, amelyet a jászkok kaptak, önkéntes ezred I., amelyiket pedig a künok kaptak, a II. osztálynak adják: háború után a lobogókat a jászkun főkapitánynak majd visszaszolgáltatják. A jászkun önkéntes huszárezred parancsnoka erre a hadseregfőparancsnokságtól szalagot kért a lobogókra, amit először megtagadtak, majd másodszeri kérésre megengedték, hogy a hazafias adományokból szerezzék be.⁴⁵¹

Arad városa részéről még május közepén küldöttség járt a császárnál, hogy az aradi önkéntes huszárosztályt azt a lobogót viselhesse, amely alatt az aradi bandérium a császár 1857. évi körútja alkalmával díszelgett. A császár a kérelmet teljesítette.⁴⁵² A szóbanforgó lobogó egyik oldalát a magyar címer, a másikat pedig Arad város címere ékesítette: az aradi osztálynak a 13. huszárezredbe történt későbbi beolvasztása-

⁴⁴³ H. L. 1441. ⁴⁴⁴ H. L. 2155. ⁴⁴⁵ H. L. 2858. ⁴⁴⁶ H. L. 2868.

⁴⁴⁷ H. L. 2934. ⁴⁴⁸ H. L. 1859. ⁴⁴⁹ H. L. 2595. ⁴⁵⁰ H. L. 2586.

⁴⁵¹ H. L. 1902. ⁴⁵² H. L. 818.

kor a lobogót a városnak visszaadták, hogy a jövőben, hasonló alkalommal, ismét használja.⁴⁵³

A vezénylőtábornok különben május 18.-án kiadott rendeletében⁴⁵⁴ intézkedett, hogy a debreceni és a zalaegerszegi önkéntes huszárosztályok is viselhetnek lobogót.

Az önkéntes csapatok fegyverzetéről a budai szertüzer parancsnokságnak kellett gondoskodni. Elegendő készlet azonban nem volt.⁴⁵⁵ ennél fogva a bécsi szertüzer parancsnokságtól szereztek be a még hiányzó fegyverzetet. Az önkéntes zászlóaljnak belga gyártású, gyalogsági, gyutacsos puskát kaptak, a huszárosztályok gyújtós pisztolyt és régi mintájú huszárkardot. Ilyen kard azonban kellő számban már nem volt a hadsereg fegyverkészletében, tehát 550 új mintájú, kosaras, könnyű lovassági karddal kellett kiegészíteni, amelyekkel az I. zalaegerszegi önkéntes huszárosztályt szerelték fel.⁴⁵⁶

A gyalogság piemonti eredetű lőszeret kapott a károlyvárosi lőszerraktárból. A szállításnál itt is merültek fel akadályok, mert a Dunagőzhajózási Társaság alapszabályai szerint a hajókon sem fegyvert, sem lőszeret szállítani nem lévén szabad, az eredetileg vízi útra tervezett fegyver- és lőszerakományokat tehát vasúton kellett továbbítani.⁴⁵⁷

A másodsorban felállított önkéntes alakulások felfegyverzése még lassabban haladt. A II. debreceni huszárosztálynak például még augusztus végén sem volt fegyverzete.⁴⁵⁸

A ruházat, felszerelés és fegyverzet hiányosságainak szemléltető példája volt a II. zalaegerszegi és a kecskeméti huszárosztály. Az előbbi július 8.-án Keszthelyről Ennsbe indult gyalogmenetben. Eredetileg csak Béctől kellett volna vasúton utaznia,⁴⁵⁹ azonban az I. zalaegerszegi osztály parancsnoka kérte, hogy miután a nevezett osztály öltözete és felszerelése nagyon hiányos, kívánatos tehát már Soprontól vasúton szállítani.⁴⁶⁰ A vezénylőtábornok erre meghagyta⁴⁶¹ a soproni megszálló csapatok parancsnokának, hogy az osztályt, amidőn Sopronba érkezik, szemlélje meg és tapasztalatait jelentse. A megsemmelésről küldött jelentés⁴⁶² szerint az osztály csak szűkségképpen volt felruházva, sőt mezítlábas emberek is akadtak soraiban: fegyverzete és felszerelése egészen hiányzott, lovai soványak voltak és csak bizonyos idő múlva lehetett számítani arra, hogy ez a csapat harc-képes lesz. Az osztályt, az imént említett javaslatnak megfelelően, Soprontól Ennsig vasúton szállították.⁴⁶³

⁴⁵³ K. A. — 15. H. — 40—22. ⁴⁵⁴ H. L. 745. ⁴⁵⁵ H. L. 270.

⁴⁵⁶ H. L. 745, 1161, 1212. ⁴⁵⁷ H. L. 1785. ⁴⁵⁸ H. L. 2920.

⁴⁵⁹ H. L. 2522. ⁴⁶⁰ H. L. 2449. ⁴⁶¹ H. L. 2887. ⁴⁶² H. L. 2654.

⁴⁶³ K. A. 7—81.

A kecskeméti osztály állapotáról július 25.-én küldött hasonló jelentés⁴⁶⁴ szerint a legénységnek vászon zubbonya, felső lovaglő pantallója, köpenye és fehérneműje volt ugyan, legyengült lovain azonban kenderkötőféken kívül semmi egyéb sem volt.

Egészségügyi felszerelés.

A mozgósított hadseregnek magának volt szüksége összes orvosaira, az önkéntes csapatokat tehát sem orvosokkal, sem egyéb egészségügyi személyzettel nem láthatta el. Noha az önkéntes csapatok felállítására vonatkozólag Albrecht főherceg részéről kibocsátott felhívás orvosok önkéntes jelentkezését is célozta, az eredmény ebben a kérdésben egyáltalában semmi se volt. A vezénylőtábornok ennél fogva június 9.-én kelt rendeletében⁴⁶⁵ meghagyta az összes önkéntes csapattesteknek, hogy orvosokat toborozzanak és hasonló tartalmú átíratot⁴⁶⁶ intézett a magyarországi helytartósági kerületek főnökeihez is, hogy a polgári hatóságokat ebben való közreműködésre utasítsák. Az orvosokat a háború tartamára vették fel, még pedig zászlóaljankint 2 fő- és 2 alorvost, huszárosztályonkint pedig 2 fő- és 1 alorvost. A huszárosztályokhoz ezenkívül 2—2 állatorvosra is volt szükség. Az orvosok a rendfokozatszerű fizetésen kívül még 10—20 forint havi pótlékot, továbbá 70—100 forint felszerelési járulékot kaptak és a háború után hatósági orvosi állásra nyílt igényük; hátramaradottaiknak pedig nyugdíjat helyeztek kilátásba.⁴⁶⁷ A felhívás eredménytelen maradt. A csapatok egymásután jelentették, hogy nem tudnak orvost kapni.⁴⁶⁸ A jászkun huszárezrednél sok volt a nemibeteg, aminek okát az ezredparancsnok abban kereste, hogy a legénység Jászberényben a lakosságnál egyenkint volt elszállásolva, egészségi állapotának ellenőrzésére pedig nem volt orvos.⁴⁶⁹ Ez az ezred azonban július végén már arról adott hírt, hogy egy főorvosa és egy fősebésze már van, egy alorvos pedig nem sokára bevonul.⁴⁷⁰

A többi csapatoknál azonban az orvosi létszám tekintetében mostohák maradtak a viszonyok s bár az egyes zászlóaljak és osztályok kérték, hogy a folytonosan növekvő létszám miatt osszanak be orvost és állatorvost, a vezénylőtábornoknak nem mindig állott módjában, hogy ennek a kérelemnek eleget tegyen.⁴⁷¹

A szükséges gyógyszerekben is hiányok voltak: pl. az I. zalaegerszegi huszárosztály még augusztus elején sem volt

⁴⁶⁴ H. L. 2756. ⁴⁶⁵ H. L. 1750. ⁴⁶⁶ U. o. ⁴⁶⁷ H. L. 2589. ⁴⁶⁸ U. o.
⁴⁶⁹ H. L. 1514. ⁴⁷⁰ H. L. 2586. ⁴⁷¹ H. L. 1562. 1547.

ezekkel ellátva, s kérésére azt válaszolták,⁴⁷² hogy Bécsben vegye át.

Lovak.

A hadilétszámra emelt hadsereg részére jórészen a közigazgatási hatóságok sajátították ki a lovakat; erre vonatkozólag a cs. kir. belügyminiszter április 21.-én adott rendeletet a kerületi főnököknek.⁴⁷³ A lovakat katonai pótlóavató bizottságok vizsgálták meg, vették át és fizették ki árukat; a hadseregfőparancsnokság azt akarta, hogy az önkéntes alakulások lovainak beszerzéséről is ezek a bizottságok gondoskodjanak, azonban erre a célra a sorkatonaság lovainál kisebb, vagyis 14 marok és 1 hüvelyk⁴⁷⁴ magasságú lovakat is vásároljanak, darabonként 100—150 forintért.⁴⁷⁵

A hadvezetőség remélte, hogy az önkénteseknek legalább egy része hoz magával hátszlovat. Ezért május 12.-én a jász-kun huszárosztálynak 11.500, a debreceninek 8100, az aradnak 4500, a zalaegerszeginek pedig 16.500 forintot azzal utalt ki, hogy azoknak az önkénteseknek, akik nem tudnak maguknak lovat venni, ebből a pénzből vásároljanak; a lóháború után az illető tulajdona lesz, az ennek értelmében kijelölendő legénységet a megyei hatóságokkal egyetértve kell kiválasztani, de igazságosan kell elosztani az összes megyékre.⁴⁷⁶

Olyan önkéntes azonban, aki lovat is hozott magával, az összes osztályok közül csak az I. debreceninél akadott kettő,⁴⁷⁷ a II. debreceninél⁴⁷⁸ és az I. zalaegerszeginél⁴⁷⁹ pedig egy-egy; az aradi osztály 2 hadapródjának szintén saját lova volt.⁴⁸⁰

Községektől, társulatoktól és magánosoktól, mint később látni fogjuk, elég sok ajándéklovat kaptak az önkéntes huszárcsapatok. Az ajándéklovakra szintén rá kellett sütni a császári lóbélveget.⁴⁸¹ Azonkívül a hazafias pénzadományokat elsősorban és nagyrészt lovak beszerzésére fordították;⁴⁸² a huszárosztályok parancsnokai erre már május közepén engedélyt kaptak.⁴⁸³

A vezénlyótábornok május 20.-án rendeletet adott a pótlólovazás felügyelőjének, Cseh Győző altábornagynak, hogy az önkéntes huszárok részére legalább 14 marok és 2 hüvelyk⁴⁸⁴ magasságú lovakat vásároltasson, ha azok egyébként elég erősek. Vételár 100—150 forint lehetett; a csendőrség számára felavatott lovakat is át lehetett adni az önkénteseknek.⁴⁸⁵ A

⁴⁷² H. L. 2785. ⁴⁷³ Orsz. Levéltár 1859. — 1. X. F. 2792. G.

⁴⁷⁴ 147,5 cm. ⁴⁷⁵ H. L. 1121. ⁴⁷⁶ H. L. 468. ⁴⁷⁷ H. L. 2595, 2596.

⁴⁷⁸ H. L. 2196. ⁴⁷⁹ H. L. 1865. ⁴⁸⁰ H. L. 2196. ⁴⁸¹ H. L. 1068.

⁴⁸² H. L. 2609, 1466, 1738. ⁴⁸³ H. L. 851. ⁴⁸⁴ 150 cm. ⁴⁸⁵ H. L. 956, 996.

pesti 1. számú loavató bizottság már május 28-ig 72 pótlovat gyűjtött a jászkun önkéntes huszárezred részére: eme lovak közül 20 darab ajándékló volt.⁴⁸⁶

A lóbeszerzés meglehetősen lassan haladt. A jászberényi, debreceni és aradi osztályok május 25.-án jelentették,⁴⁸⁷ hogy lovat venni nehéz, mert a zsidó lókereskedők mind összevásárolják; azonkívül a loavató bizottságok is ezerszámra veszik a sorkatonaság számára. A vezénylőtábornok azt válaszolta, hogy az önkéntes huszárosztályok tehát a lószállítók útján szerezzék be szükségletüket, ami annál könnyebb, mert 14 marok és 2 hüvelyk magasságú ló a sorkatonaságnak úgy sem kell, egy-egy lóért 100—150 forint adható: az ajándéklovakra vonatkozólag pedig a politikai hatóságokhoz kell fordulni.⁴⁸⁸

Az aradi osztály kérelmére már előbb, május 20.-án, megbízást⁴⁸⁹ adtak Lederer Kálmán és Weinberger Lipót lókereskedőknek, hogy az említett osztály részére a Bánságban 278 darab, már ismételt említett magasságú lovat vegyenek, összesen 55.000 forintért. Május 28.-án a jászkun osztálynak még csak 72, az aradinak 120, a debreceninek 175 (közte 40 ajándék), a zalaegerszeginek pedig csak 7 lóva volt. Az utóbbi osztály jelentette ugyan, hogy a szerződött lószállítók a szükségletet 5 hét alatt beszerzik, s valóban egy hét múlva már 197-re emelkedett a lóállomány.⁴⁹⁰ A lóbeszerzés aránylag gyenge eredményéről Albrecht főherceg távirati jelentést kapott a vezénylőtábornoktól.⁴⁹¹

A lovak nagy részét szállítók útján szerezték be. A debreceni osztály május 26.-án jelentette,⁴⁹² hogy Rosenhen Jakab és Frisch Ignác lószállítók 150 forint átlagos árért ajánlkoztak lovak szállítására; az osztályparancsnok meghatalmazta őket, mert már eddig is 81 darab jó lovat hoztak. A debreceni önkéntes huszárok részére egyébiránt a pesti loavató bizottság is elég sok lovat szerzett be.⁴⁹³ Brachfeld és Blum lókereskedő cég június 12.-én vállalta el a különböző önkéntes huszárosztályok részére szükséges 1560 darab ló szállítását, lovanként 150 forintért. Fábry nevű birtokos is ajánlkozott, hogy 2000 darab könnyű lovat olcsón beszeréz: utasítást kapott, hogy ajánlatát írásban nyújtsa be, azonban ezt nem tette. A vezénylőtábornok mindezekről értesítette⁴⁹⁴ Cavriani gróf altábornagyot, aki a pótloavatás felügyeletét Cseh altábornagytól időközben átvette.

Június 21.-én a debreceni huszárosztály parancsnoka rendeletet⁴⁹⁵ kapott, hogy Lederer Kálmán és Weinberger Lipót aradi lókereskedőkkel szerződjenek 581 darab ló szállítására.

⁴⁸⁶ H. L. 1442. ⁴⁸⁷ H. L. 1027, 1028, 1029. ⁴⁸⁸ U. o. ⁴⁸⁹ H. L. 1044.

⁴⁹⁰ H. L. 1884. ⁴⁹¹ H. L. 1524, 1446. ⁴⁹² H. L. 1549. ⁴⁹³ H. L. 1711.

⁴⁹⁴ H. L. 1706. ⁴⁹⁵ H. L. 2090.

melyeknek első szállítmánya, darabonként 150 forint árban, tíz nap alatt esedékes.

Jankovics, jászkun főkapitány, a lóbeszerzéssel lelkesen törődött. A jászberényi huszárosztály jelentette,⁴⁹⁶ hogy a főkapitány a környékről 120—150 lovat hozatott be János-hidára, de csak 6 ló vált be azokból. Később már nagyobb sikerrel járt a főkapitány fáradozása, mert — miként július 5.-án ő maga jelentette⁴⁹⁷ — 200 darab lovat sikerült vásárolnia a jászkun önkéntes huszárok részére, darabonként 125 forintért.

Mivel a loávató bizottságok és a lószállítók éltek az engedéllyel, hogy az önkéntes csapatok részére a sorkatonaság lovainál követelt magasságon alul maradó, már ismételtlen említett középtermetű lovakat vásárolhatnak, ennek következtében az önkéntes csapatok loállományának túlnyomórésze alacsonyabb lovakból állott. Emiatt az I. debreceni osztály parancsnoka kérte,⁴⁹⁸ hogy legalább tiszti és altiszti lovak gyanánt magasabb lovakat is adjanak.

A másodsorban felállított önkéntes huszárosztályok lovainak beszerzésénél a lókereskedők szintén tevékenyek voltak. Lederer ceglédi lókereskedő a karcagi huszárosztály részére szeretett volna lovat szállítani, azonban nem kötöttek vele szerződést, amiért a budai hadparancsnokság egyik tisztjéhez fordult, kérve annak pártfogását.⁴⁹⁹ Az említett osztályhoz kérdést intéztek, hogy milyen módon akarja a lovakat beszerezni. Ott azonban a lovaknak körülbelül a fele megvolt már, mert úgy a loávató bizottságtól, mint a hazafias pénzadományokból eddig is kereken 100—100 lovat tudtak beszerezni.⁵⁰⁰ Lederer tehát elkésett.

A II. zalaegerszegi huszárosztály lovai egyrészének szállítására Millhofer András és Fürst Simon nagykanizsai lókereskedők kaptak megbízást.⁵⁰¹

A másodsorban felállított huszárosztályok közül egyedül a II. debreceni osztály nem érte el lovakban a teljes látszámot; még augusztus végén is csak 72 lóva volt. A vezénylőtábornok kérdést intézett a hadseregfőparancsnoksághoz, hogy ez az osztály lovak nélkül maradjon-e, vagy pedig a szekerezésnél levő és a háború befejezése folytán immár felesleges nagyszámú ló közül a könnyű lovakkal fogják ellátni. A hadseregfőparancsnokság azt felelte, hogy nincs megengedve a lovaknak a szekerezettől való átvétele.⁵⁰² A loávatást a hadseregfőparancsnokság július végével az egész monarchiában beszüntette és csak a szerződés alapján megrendelt, teljesen alkalmas lovakat lehetett átvenni augusztus 1-ig.⁵⁰³

⁴⁹⁶ H. L. 1595. ⁴⁹⁷ H. L. 2594. ⁴⁹⁸ H. L. 1800. ⁴⁹⁹ H. L. 1954.

⁵⁰⁰ H. L. 2582. ⁵⁰¹ H. L. 2548. ⁵⁰² H. L. 2821, 2925. ⁵⁰³ H. L. 2658.

Az önkéntes csapatoknál nemcsak a lovasosztályok részére kellett lovak, hanem a csapatvonal számára is; ezeket épen úgy mint a szekereket és az egész vonatfelszerelést, a sorkatonaság szekerészete adta: a lovak akkor vásárolt idomiatlan lovak voltak.⁵⁰⁴

Végül az önkéntes csapatok segédtsíztjei számára is szükség volt hátszlóra. A segédtsíztjeknek a maguk pénzéből kellett beszerezni a lovat.⁵⁰⁵ tehát segítségszámba ment az intézkedés, amely szerint a Magyarország területéről az osztrák örökösstartományokba áthelyezett önkéntes alakulások segédtsíztjei részére, még pedig a gyalogságiaknak egy könnyű lovasági, a lovasági segédtsíztjeknek pedig dragonyosok számára való, tehát valamivel magasabb és erősebb fajtájú, még be nem tanított lovat utaltak ki, amelynek árát 12 havi részletben kellett az illető segédtsíztnek törleszteni. Haller gróf altábornagy tett ugyan javaslatot⁵⁰⁶ a hadsereg főparancsnokságnak, hogy tekintettel arra, miszerint a segédtsíztjek némelyike vagyontalan, ingyen adják nekik a lovat. Ennek a jóakarató javaslatnak azonban nem volt fogantaja.

Hazafias adományok.

A magyar önkéntes csapatok szervezésének sikeréhez az ország lakosságának áldozatkészsége is hathatósan hozzájárult. Az adakozásból befolyt összegeket „hazafias adományok” címen a budai főhadparancsnokságnál külön kezelőbizottság⁵⁰⁷ gyűjtötte, takarékpénztárban elhelyezte és elszámolta.⁵⁰⁸ A pénzből leginkább lovat vásároltak.⁵⁰⁹

A következő adományok folytak be: Hildegardé főhercegnő⁵¹⁰ 1000 forintot;⁵¹¹ Debrecen város 100 darab teljesen felszerelt huszárlovat;⁵¹² Sándor Móríc gróf 12 lovat;⁵¹³ Brachfeld Hermann, Adolf és Arnold lószállítók 10 lovat;⁵¹⁴ Hajdúböszörmény város 4160 forintot;⁵¹⁵ Hajdúhadháza város 1980 forintot;⁵¹⁶ Komárom város kötszereket és vásznat;⁵¹⁷ Biederman S., neusandeci posztókereskedő 100 forint értékű kötvényt;⁵¹⁸ Kunst József kalocsai érsek 1000 forintot;⁵¹⁹ Scitovszky János hercegprímás 1000 forintot;⁵²⁰ Sándor Móríc gróf 5 lovat;⁵²¹ Bánhidly István 1 lovat;⁵²² Szentmárton község 6 lovat;⁵²³ Arad város 1 lovat;⁵²⁴ Muhr Ferenc erdész egy golyós kurtályt;⁵²⁵ Göllnitzai járás ingyen ellátást a toborzóknak;⁵²⁶ Szabolcs megye hatóságai 11 lovat;⁵²⁷ Nagyváradi

⁵⁰⁴ H. L. 1576. ⁵⁰⁵ H. L. 1105. ⁵⁰⁶ H. L. 1504. ⁵⁰⁷ H. L. 1499.

⁵⁰⁸ H. L. 1886. ⁵⁰⁹ H. L. 2609. ⁵¹⁰ Albrecht főherceg leánya.

⁵¹¹ H. L. 177. ⁵¹² H. L. 550, 602, 1655, 2168, 2694. ⁵¹³ H. L. 2547.

⁵¹⁴ H. L. 1048. ⁵¹⁵ H. L. 754. ⁵¹⁶ U. o. ⁵¹⁷ H. L. 1079. ⁵¹⁸ H. L. 1209.

⁵¹⁹ H. L. 1210. ⁵²⁰ H. L. 1211. ⁵²¹ H. L. 1267. ⁵²² H. L. 1267.

⁵²³ U. o. ⁵²⁴ U. o. ⁵²⁵ H. L. 1285. ⁵²⁶ H. L. 1495. ⁵²⁷ H. L. 1559, 2784.

helytartósági kerület, gyűjtés útján, 8655 forintot;⁵²⁸ Kunszentmárton község 5 lovat;⁵²⁹ Schwarz szolgabíró 10 forintot;⁵³⁰ Fábry Ignác kassai püspök 500 forintot;⁵³¹ Halas község 6 lovat;⁵³² Krems város polgárai 20 veder bort;⁵³⁸ Jákóhalma község egy szürkét;⁵³⁴ Halas község egy lovat;⁵³⁵ Tolna megye 100 gyalog önkéntes ruházatának és felszerelésének költségeit;⁵³⁶ Nógrádmegye hatósága egy lovat;⁵³⁷ Czabraczky nyomdász a kassai önkéntes zászlóalj részére büntetési jegyzőkönyvürlapokat;⁵³⁸ Pécsi járás a kerületéről besorozott mind-egyik önkéntes huszárnak egy-egy lovat;⁵³⁹ Ceglédi izraelita hitközség egy lovat;⁵⁴⁰ Debrecen város 100 önkéntes toborzó-pénzét;⁵⁴¹ Nyitra város 500 forintot;⁵⁴² Herzberg Simon, pesti ékszerész, egy huszár toborzásának és teljes felszerelésének költségeit;⁵⁴³ Győrmege hatósága 98 forint 87½ krajcárt;⁵⁴⁴ Nagyváradi püspöki káptalan 1000 forintot;⁵⁴⁵ Újszász község 110 forintot;⁵⁴⁶ Szeged város egy szürkét;⁵⁴⁷ Jászkun önkéntes huszárezred I. osztályának legénysége 20 aranvat;⁵⁴⁸ máramarosszigeti izraeliták 8 lovat;⁵⁴⁹ Ravaszd község 12 forint 68 krajcárt;⁵⁵⁰ Vasmege 600 forintot;⁵⁵¹ Aradi önkéntes huszárezred tisztjei 150 forintot;⁵⁵² Berecz Lajos;⁵⁵³ Somogymegye 770 forintot;⁵⁵⁴ Zalamegye 600 forintot;⁵⁵⁵ Vasmege 255 forint 69½ krajcárt;⁵⁵⁶ Váci járás 27 önkéntes toborzási költségeit;⁵⁵⁷ Fischer Lajos ezredes 1000 forintot;⁵⁵⁸ Serák József, ballapusztai gazdatiszt, 10 gyalog önkéntes felszerelésének költségeit;⁵⁵⁹ Tóth Márton, szolnoki plébános, egy lovat;⁵⁶⁰ Kurter József, kassai pénzügyi tanácsos, 100 forintot;⁵⁶¹ Blum Leo és Brachfeld Herman lószállítók 10 lovat;⁵⁶² Jászkun kerület 19 lovat és 5250 forintot;⁵⁶³ Gaál Ede megyefőnök 8 gyalog és 2 lovas önkéntes ujonctoborzási költségeit;⁵⁶⁴ Amman István csendőrfőhadnagy 294 forint és 90 krajcárt.⁵⁶⁵

⁵²⁹ Még pedig Dél-Biharmegye 2550, Észak-Biharmegye 5005, Szabolcsmegye 1650, Szatmármegye 1650 forintot. A befolyt pénzből Dél-Bihar 9, Észak-Bihar 20, Szabolcs 14, Szatmár pedig 8 darab lovat vásárolt és azt adta át. A fennmaradó 2125 forintot a kerületi főnök készpénzben küldte, Észak-Biharmegye ezenfelül még külön 2 lovat is adott. (H. L. 1665.) ⁵²⁹ H. L. 1736. ⁵³⁰ H. L. 1745.

⁵³¹ A kassai zászlóalj felszerelésére (H. L. 1755.). ⁵³² H. L. 1757.

⁵³³ A Kremsbe érkezett győri zászlóalj megvendégelésére; egy emberre másfél deciliter bor jutott. (H. L. 1784.). ⁵³⁴ H. L. 1854.

⁵³⁵ H. L. 1859. ⁵³⁶ H. L. 1958, 2490, 2658, 2677, 2771. ⁵³⁷ H. L. 2028.

⁵³⁸ H. L. 2035. ⁵³⁹ H. L. 2056. ⁵⁴⁰ H. L. 2067. ⁵⁴¹ H. L. 2168.

⁵⁴² H. L. 2519. ⁵⁴³ H. L. 2520. ⁵⁴⁴ H. L. 2590. ⁵⁴⁵ H. L. 2480.

⁵⁴⁶ H. L. 2501. ⁵⁴⁷ H. L. 2559. ⁵⁴⁸ H. L. 2544. ⁵⁴⁹ H. L. 2576, 2789.

⁵⁵⁰ H. L. 2670. ⁵⁵¹ H. L. 2745. ⁵⁵² H. L. 2949, 2954.

⁵⁵³ Közlebbi adatok hiányzanak. (H. L. 2752.) ⁵⁵⁴ H. L. 2817.

⁵⁵⁵ U. o. ⁵⁵⁶ U. o. ⁵⁵⁷ H. L. 2852. ⁵⁵⁸ H. L. 5074. ⁵⁵⁹ H. L. 2255.

⁵⁶⁰ H. L. 2254. ⁵⁶¹ H. L. 484. ⁵⁶² H. L. 1048.

⁵⁶³ Jászberényi kerület 1250, jászapáti kerület 1200, kunszentmiklósi kerület 800 forintot. (H. L. 1708.) ⁵⁶⁴ H. L. 1185.

⁵⁶⁵ Amman főhadnagy a budai főhadparancsnokságnál az önkén-

Alapítványok.

Kedvező fényt vet az 1859. évi háború magyar önkéntes csapatainak jó szellemére, hogy ama bajtársaik jutalmazásáról, akik az ellenséggel szemben jól megállják a sarat, már eleve maguk is gondoskodtak.

Először Fischer ezredes, az önkéntes csapatok dandárnoka, adományozott az I. debreceni huszárosztálynak 100 forintot, hogy azoknak a legénységi állományú egvéneknek osszák ki, akik az ellenséggel szemben a legelső alkalommal vitéznek bizonyulnak.⁵⁶⁶

Azután a jászkun ezred legénysége tett 20 aranyra rúgó alapítványt legénységi állományú ama két bajtársa számára, akik az ellenség előtt legelőször kitűnnek.⁵⁶⁷

Végül az I. zalaegerszegi huszárosztály tisztjei adtak 1000 forintot, hogy az osztály legénységének ama 6 tagját jutalmazza vele, akik ebben a háborúban legelőször kapnak vitézségi érmet. Az első két arany vitézségi érem tulajdonosát egyenkint 250, az első két nagyezüst éremét egyenkint 150, az első két kizezüstét pedig egyenkint 100 forinttal kellett jutalmazni. Az alapítványhoz alapszabályokat is szerkesztettek, amelyeket a hadseregfőparancsnokság jóváhagyott és megbízta a vezénylőtábornokot, hogy a nemeslelkű alapítványért köszönetet mondjon.⁵⁶⁸

Az önkéntes csapatok alkalmazása.

A szervezés és a kiképzés ellenőrzése végett, azonkívül fegyelmi szempontokból is, a magyarországi önkéntes csapatok fölé külön dandárparancsnokságot szerveztek, amelynek parancsnokává Fischer Sándor ezredest, a cs. kir. 7. huszárezred parancsnokát nevezték ki.⁵⁶⁹ A dandárparancsnokság neve „k. k. ungarischer Freiwilligen Truppen Brigade Commando”, székhelye pedig — mivel az önkéntes csapatokat a Linzben székelő VI. hadtest kötelékébe szánták — Linz volt. A budai főhadparancsnokság utasítást kapott, hogy Fischer ezredeshez osszon be segédtisztet: Fischer ezredes kérelmére Mattyasovszky Ferenc kassa—miskolci önkéntes zászlóaljbeli alhadnagyot osztották be.⁵⁷⁰

Fischer ezredes egyelőre Budán tartózkodott, majd amikor az egyik magyar önkéntes zászlóalj már Felső-Ausztriába

tes alakulások ügyeit intézte; a bélyeg nélkül, vagy a kellő értékű bélyeggel el nem látott beadványokat meglelelte és a pénzügyi hatóságnak feljelentette. A szóbanforgó összeg az ő feljelentései alapján kiszabott és az ő részére jutalmul megállapított bírságokból folyt be. (H. L. 2874.)⁵⁶⁶ H. L. 2428. ⁵⁶⁷ H. L. 2544. ⁵⁶⁸ H. L. 2246.

⁵⁶⁹ H. L. 358. ⁵⁷⁰ H. L. 653.

indult, akkor ő is bevonult állomáshelyére.⁵⁷¹ Május vége felé úgy őt, mint a dandárjába tartozó csapatokat, most már forma szerint is, a VI. hadtestparancsnokság alá rendelték.⁵⁷²

Az említett önkéntes zászlóalj az I. pesti zászlóalj volt, amely Pestről május 18.-án vasúton indult. Bécsben beszállásolták, hogy azután május 19.-én a bécsi Westbahnhofról két részletben induljon Linzbe.⁵⁷³

A zászlóalj, felszerelésének hiányosságai miatt, még június közepe táján sem volt menetkész, amit a linzi táborparancsnokság a hónap 12.-én táviratilag jelentett is a III. hadseregparancsnokságnak.⁵⁷⁴ Schaffner tábornok, a Linzben levő csapatok dandárnoka, június 15.-én lefolyt szemléjének eredményéről felterjesztett jelentésében⁵⁷⁵ a pesti zászlóaljról megállapította, hogy a tisztek, a legénység és a kocsik létszáma teljes és csak néhány felszerelési cikk hiányzik még: a zászlóalj már elég jól gyakorol és a hónap végén, vagy a következő hónap elején a harctérre vonulhat.

A VI. hadtestparancsnokság május 21.-én értesítette⁵⁷⁶ a Latterer-dandár Salzburgban levő parancsnokságát, hogy a magyar önkéntes zászlóaljakat és huszárosztályokat Felső-Ausztriába és Salzburgba helyezték át, ahol laktanyákban helyezendők el; a lovasok lovasított önkéntes csapatoknak vannak szánva; az I. pesti zászlóalj már Linzben van, a II. pesti zászlóalj szintén jönni fog; az elhelyezések előkészítendők. Május 29.-én tudatta⁵⁷⁷ a VI. hadtest, hogy a II. pesti zászlóalj nem Felső-Ausztriába, hanem Olmützbe megy.

Június 3.-án a győri zászlóalj indult el Kremsbe.⁵⁷⁸ Bécsig vasúton, onnan pedig június 5.-én hajón utazott Steinig; Steintől Kremsig gyalogmenetben tette meg az utat.⁵⁷⁹

Úgy ezt a zászlóaljat, mint az I. pesti zászlóaljat, Fischer ezredes nemsokára megsemmisítette és tapasztalatairól jelentést⁵⁸⁰ küldött a III. hadseregparancsnokságnak, továbbá a magyarországi vezénylőtábornoknak. Jelentette, hogy a legénység harmadrésze bár igen fiatal és testmagassága sem üti meg a katonamértéket, mégis egészséges, jól fejlett és ezért a zászlóalj a kiképzés befejeztével mozgósítható. Mivel a pesti zászlóaljat 14 nappal előbb állították fel, mint a győrit, tehát előbbre is jutott már a kiképzésben. A pesti zászlóalj a céllövészetet már megkezdte, a győrinek ebben a kiképzési ágban még elméleti oktatásra van szüksége. A tisztek céllövészetét később kezdik. Mindakét zászlóalj számára jó lövölde áll rendelkezésre, amely nem messze fekszik a laktanyától. A pesti zászlóalj naponta néhány mozdulatot már osztályban és

⁵⁷¹ H. L. 1055. ⁵⁷² H. L. 1546. ⁵⁷³ K. A. 5—120.

⁵⁷⁴ K. A. III. A.—6/175. ⁵⁷⁵ K. A. III. A.—6/226. ⁵⁷⁶ K. A. 5.—155.

⁵⁷⁷ K. A. 5.—352. ⁵⁷⁸ K. A. III. A.—5/178. ⁵⁷⁹ K. A. III. A.—6/15.

⁵⁸⁰ K. A. 6—297, 297a, 297b.

zászlóaljban is gyakorol; éppen úgy már oktatják az előőrs-felállítást, a járőrszolgálatot, a védelmet és a helységek támadását is. Az altisztek harmadrésze már volt katona, az újabb altisztek az értelmesebb újoncok közül valók. A helyőrségi szolgálat csak laktanyaszolgálatból áll. A legénység, a gyors kiképzés érdekében, csak a szabályszerű szolgálatmentes időt élvezi. A zászlóaljak pótcsapatai még Pesten, illetőleg Győrött vannak, de legközelebb azok is bevonulnak. Az erkölcs és a szellem mindakét zászlóaljnál kiváló: a fegyelmet szigorral kezelik és eddig majdnem egyszer sem kellett botbüntetést kiszabni. A tisztek és a legénység hangulata igen jó; a szolgálatot szorgalommal végzik. A tisztek vagy a tényleges állományból valók, vagy legalább is már előbb szolgáltak a sorhadban, további kiképzésük végett a zászlóaljparancsnokok naponta oktatást tartanak. A tisztek szabályszerűen öltöznek és szükségszerűen vannak hátslóval ellátva. A tisztikarnak majdnem a fele nem tud magyarul, de ez nem hátráltatja a kiképzést, mert viszont a két zászlóaljnál a legénység háromnegyedrésze németül, vagy szláv nyelven beszélni tud. A legénység testmagassága általában közép: a győri zászlóaljbeliék jóval alacsonyabbak, mint a pestiek. A ruházat és felszerelés még nem teljes; a tábori eszközök, továbbá a főzőfelszerelések a győri zászlóaljnál megvannak, viszont a pesti zászlóaljnak semmije sincs ezekből. A fegyverzet 1849-ben zsákmányolt piemonti gyutasos puska, a bécsi arzenál készletéből. A győri zászlóalj Kremsben az új laktanyában szállásol, elhelyezése kiváló: a pesti zászlóalj, férőhely hiányában, kissé össze van zsúfolva. A gyakorlóterek a laktanyák közelében fekszenek és jók. Az étkezés szabályszerű. Kenyérrel, lóeleséggel és anyagjárandósággal semmi fennakadás sincs. A kórházban levő legénység jó ellátásban részesül.

A III. hadseregparancsnokság június 19.-én tudatta⁵⁸¹ a bécsi vezénylőtábornokkal, hogy az I. pesti és a győri önkéntes zászlóaljakat a hónap végén, vagy július elején, a IV. hadtesttel az olasz harctérre küldik, ezért a felszerelés esetleges hiányait ki kell egészíteni. Fischer ezredes külön parancsot kapott, hogy a két zászlóalj kiképzését szorgalmazza.⁵⁸²

Fischer ezredes azonnal jelentette,⁵⁸³ hogy a pesti zászlóalj annyira ki van képezve, hogy akadály nélkül azonnal beosztható a működő hadsereghez; a győrinek azonban még kiképzésre van szüksége, ezért javasolja, hogy csak 8 nappal a pesti után menjen a harctérre.

Június 21.-én a hadseregfőparancsnokság már akként intézkedett,⁵⁸⁴ hogy az említett két zászlóalj áthelyezendő

⁵⁸¹ K. A. 6—297. ⁵⁸² U. o. ⁵⁸³ K. A. 6—506. ⁵⁸⁴ K. A.—5. A.—52—125/21.

Bécsbe, ahol a pesti zászlóalj a Mertens, a gvóri pedig a Koller dandár kötelékébe lép és úgy tartandók készen, hogy mielőbb a harctérre indulhassanak; ugyanekkor történt rendelkezés, hogy a pozsonyi és a miskolci önkéntes zászlóaljak Gyórból, illetőleg Kassáról, Kremsbe menjenek.

Az I. pesti zászlóalj június 26.-án éjjel távirati parancsot⁵⁸⁵ kapott, hogy menetre készen álljon: Bécsbe azonban csak június 30.-án indították el.⁵⁸⁶

Haller altábornagy jelentette⁵⁸⁷ Bécsbe a III. hadseregparancsnokságnak, hogy a II. pesti zászlóalj június 16.-án indul Olmützbe, a kassai pedig június 18.-án utazik Kaiser-Ebersdorfba.

A két zászlóalj az említett időben útrakelt. A II. pesti zászlóaljat egyelőre a Brünnben állomásozó Karger-dandár parancsnoksága alá rendelték, míg a Kaiser-Ebersdorfba június 22.-én érkezett kassai zászlóalj, továbbá a június 23.-án reggel Linzbe vasúton érkezett, majd onnan még aznap gyalogmenetben továbbított és 26.-án Salzburgba bevonult aradi huszárosztályt.⁵⁸⁸ azonkívül a június 27.-én reggel szintén Linzbe vasúton megjött és még aznap Welsbe gyalogmenetben érkezett jászku I. osztályt és a június 25.-án hasonló utazással ugyanoda bevonult I. debreceni huszárosztályt Fischer ezredes dandárába osztották be.⁵⁸⁹ A két utóbbi osztályt Welsben a lovassági laktanyában helyezték el.⁵⁹⁰

A debreceni osztályt, Bécsen való átutazása alkalmából, Albrecht főherceg a Schmelzen megsejmelte és meg volt vele elégedve.⁵⁹¹

Az I. debreceni osztály parancsnoka Welsből javaslatot⁵⁹² intézett a III. hadseregparancsnoksághoz, hogy a II. debreceni osztályt ne szintén Welsbe hozzák, mert magának az I. osztálynak sincs ott elegendő férőhelye; de ha a II. osztály mégis Welsbe jönne, akkor célszerűbbnek látszik, hogy az I. osztályt Wels környékén szállásolják el és a II. osztály menjen a welsi laktanyába. A bécsi vezénylőtábornoknak szintén tudomása volt arról, hogy Welsben szűk az elhelyezés, ezért parancsot adott,⁵⁹³ hogy az I. debreceni osztály Wels környékét használja fel beszállásolásra.

A pozsonyi zászlóalj június 30.-án indult⁵⁹⁴ vasúton Kremsbe; ugyanoda érkezett a miskolci zászlóalj is, amelyet azonban, férőhely híjján, részben pedig Weinzierlben, azonban a lakossághoz elszállásolva kellett elhelyezni.⁵⁹⁵

⁵⁸⁵ H. L. 2518. ⁵⁸⁶ H. L. 2525. ⁵⁸⁷ K. A. 6—180.

⁵⁸⁸ Az egykorú szállítási viszonyok mellett egy hét kellett Aradtól Salzburgig. (K. A.—6—275b, 275d.) ⁵⁸⁹ K. A. 6—275.

⁵⁹⁰ K. A. 6—396. ⁵⁹¹ H. L. 2552. ⁵⁹² K. A.—7—ad 101.

⁵⁹³ K. A.—5—101. ⁵⁹⁴ H. L. 2242. ⁵⁹⁵ K. A.—8—7c.

A Magyarországról megérkezett önkéntes csapatokat Fischer ezredes szintén meg szemlélte. A Kaiser-Ebersdorfban elhelyezett kassai zászlóaljnál tartott szemléről június 27.-én terjesztette be jelentését.⁵⁹⁶ Azt állapította meg, hogy a zászlóalj 4—5 hét múlva már használhatóvá lesz; legénysége bár jórésben annyira alacsony termetű, hogy a katonamértéket nem üti meg, azonkívül nagyon fiatal, mégis erőteljes és hadiszolgálatra teljesen alkalmas. A fegyverzet csak június 26.-án érkezett meg, ilyenformán a lövőkiképzésben eddig semmit sem lehetett végezni. A harcéri és a járőrgyakorlatokat, bár fegyver nélkül, de már Kassán megkezdték. Az altisztek legnagyobb részét a szerezdektől helyezték át, a többiek vagy kiszolgált altisztek, vagy az értelmesebb újoncokból kerültek ki. Az őrszolgálat laktanyaórségre és éjjel raktárórségre terjed. A legénység a gyors kiképzés miatt csakis a szabályszerű szolgálatmentes időt élvezi. A szellem és az erkölcs igen jó; a botbüntetés igen ritka; a szolgálatot pontosan végzik. Az összes tisztek már szolgáltak a sorhadnál; azokat, akik közben polgári pályán voltak, a zászlóaljparancsnok naponta külön is oktatja. A zászlóaljparancsnoknak állásához méltó háttaslova van; a zászlóalj segédtsízt azonban nem tud lovat venni, mert nincs pénze. Még nem mindegyik tisztnek van atillája és kalapja. A legénység anyanyelvét majdnem mindegyik tiszt beszéli. Hiányzik még 469 köpeny; nadrág elegendő van, de nincs rajta zsinórzat; atillapoztító kiszabott állapotban elegendő volna, de nem lehet elkészíteni, mert nincs zsinórzat; kalap még 887 darab hiányzik; puska és oldalfegyverszíj, valamint hátibörönd és tölténytáska egyáltalán nincs; a zászlóalj egyik tisztje a hiányzó cikkek átvétele végett Budán maradt. A főzöedények megvannak, a fegyverzet ugyanaz, mint a pesti és a győri zászlóaljnál. A csapat Kaiser-Ebersdorfban laktanyában van elhelyezve; a gyakorlótér elég nagy és a laktanyához közel fekszik, azonban dombos. Lövőtér szintén közel van, de csak 5 céltáblára van berendezve. A legénységi étkezés szabályszerű, kenyérrel, lóeleséggel és anyagjárandósággal eddig semmi fennakadás sem volt. A betegeket a bécsi kórházba küldik.

Az önkéntes csapatok kiképzésének jó szolgálatot tett Taubler József, a győri zászlóalj hadnagya, aki „Kivonat a hadtérpszolgálatbani gyakorlat előleges tanításából” című, 70 oldalra terjedő füzetet adott ki, amely a gyalog és a lovas altiszti és legénységi iskolák számára szolgált. A füzetet 20 krajcárért lehetett megszerezni s a magyarországi vezénylőtábornok mint igen jó oktatási segédeszközt ajánlotta a csa-

⁵⁹⁶ K. A.—6—420.

patoknak. Noha Taubler hadnagy 900 példányt nyomtatott, alig fogyott el belőle 100 és egynéhány darab.⁵⁹⁷

Fischer ezredes tovább folytatva csapatainak megszemlélését, a Kremsben állomásozó pozsonyi és miskolci zászlóaljokról július 5.-én a következőket jelentette:⁵⁹⁸

A két zászlóaljat 4—5 hét múlva lehet mozgósítani. Legénységük hasonló a már eddig megszemlélt zászlóaljok legénységéhez. Mivel a zászlóaljok csak július 2.-án, illetőleg 5.-én érkeztek Kremsbe, tehát előbb sor és szakasz gyakorlatra van szükségük, továbbá szuronyvívásra. A célbalövést csak néhány napi elméleti oktatás után lehet megkezdeni; a lövőtér kissé távol esik a laktanyától. Hetenkint kétszer a harctéri szolgálatot oktatják. A pozsonyi zászlóalj egészen, a miskolci azonban csak felerészben van laktanyában elhelyezve; az utóbbi zászlóalj másik fele Stein, Krems és Weinzellben, részint szükségbeli laktanyában, részint egyenkint a lakosságnál szállásol. Ezek a férőhelyek sincsenek messze a gyakorlótértől. Az altisztek egyrészt a sorgyalogságtól helyezték át, egyrésze már régebben szolgált, a többit az értelmesebb újoncok közül képezték ki. A szolgálat csak ügyeleti szolgálatra és kocsiorásra terjed. Az erkölcs, szellem, fegyvellem és buzgóság éppen olyan jó, mint a pesti és a győri zászlóaljnál. A tisztekre vonatkozólag is hasonló lehet jelenteni; eddig még csak egyrészüknek van teljes felszerelése. A zászlóaljparancsnoknak már van lova; a segédtsízt részére pótlovat kértek. Néhány tiszt nem tud magyarul, de ez nem akadály, mert a legénység legnagyobb része tud németül, vagy tótul. A legénység általában kis termetű, a miskolci zászlóaljbeliék valamivel magasabbak és tetszetősebbek, mint a pozsonyi zászlóalj legénysége. A kocsik hámos lovai kis termetű, közönséges parasztlóvak, nagyon soványak és gondozatlanok. A két zászlóalj csak sapkát, nyakkendőt, fehérneműt, vászonzubbonyt, bakancsot és kenyérzsákot hozott magával, a pozsonyi zászlóalj azonkívül fegyverzetet és felszerelést is; a ruházat még iparosoknál mind munkában. Kocsik, lovak, szerszám és vonatfelszerelés mindakét zászlóaljnál van, tábori eszközei csak a pozsonyi zászlóaljnak vannak. A miskolci zászlóalj, ideutazása közben, egy tisztet hagyott Bécsben a fegyverzet átvételére. A fegyverzet ugyanaz, mint a többi önkéntes zászlóaljaknál. Az elhelyezés kifogástalan, a gyakorlótér azonban két zászlóalj számára kicsi. A legénységi étkezés és a lóeledel szabályszerű; a ke-

⁵⁹⁷ Taubler hadnagy szóbanforgó füzetében magyar szakkifejezéseket használt, amelyek azonban sokszor erőltetettek voltak, pl. vezérfendék = vezérkar; sodram = lovas század; népdicsének = Gotterhalte; lappangör = Schleichpatrouille; állkerengörs = stehende Patrouille stb. (H. L. 2285.) ⁵⁹⁸ K. A.,—7—105.

nyér azonban rossz, ennek helyrehozására már történt intézkedés. A kórház jó.

A most említett két zászlóalj szemléje után, július 6.-án, a Welsben állomásozó jász és I. debreceni önkéntes huszárosztályok megseemlézése következett. Fischer ezredes ezeknél az osztályoknál az alábbiakat tapasztalta:⁵⁹⁹

A sorhuszár ezredektől keret gyanánt átadott embereken kívül majdnem csupa fiatal, azonban egészséges és hadiszolgálatra teljesen alkalmas újoncokból áll a legénység. A jász osztály lovai nagyobbak és szebbek, mint a debreceni osztályé, de valamennyi ló teljesen alkalmas. A lovaglást nyitott és fedett lovardában tanítják; hetenkint kétszer sorban és szakaszban gyakorolnak. A pisztollyal való célbalövés csak később következik. A harcéri szolgálatra hetenkint egyszer oktatják a legénységet. Az altisztek vagy a sorhadból áthelyezett, vagy a már régebben kiszolgált emberek közül, vagy pedig az értelmesebb újoncokból kerültek ki. Lovaglás után naponta úgy a tisztek mint a legénység részére elméleti oktatás is van. A szolgálattaktanyaórságra és ügyeleti szolgálatra terjed ki. A szellem és az erkölcs jó, a botbüntetés ritka. A nyugállományból és a polgári életből átvett tisztek egyelőre még kevésbé használhatók, azonban az osztályparancsnokok személyesen oktatják őket. A tényleges állományból áthelyezett tisztek teljes felszerelése megvan és lovaik jók, azonban a polgári életből kinevezett tiszteknek még egyáltalán nincs lova és felszerelése is hiányos. A jász osztálynál egy, a debreceninél két tiszt nem tud magyarul. A felszerelésből több cikk még teljesen hiányzik; más cikkeknek (kulacs, pisztolytok, kötőfék, lóvakaró, kefe stb.) szintén nincs meg a fele sem. A csapat szekerei teljesen rendben és menetkészen vannak. Lőszer még semmi sincs. Az egész debreceni osztály és a jász osztály fele a welsi laktanyában kapott elhelyezést: a jász osztály 2. századát Plansban és még 17 községben szállásolták el. A gyakorlótér, a lövőtér és a lovardák jól megfelelnek. A legénység étkezése jó: a lóeleséggel kezdetben fennakadások voltak. A beteg embereket Linzbe, a katonai kórházba küldik; azonban felsőbb helyen már folyamatba tették, hogy Welsben gyengélkedőházat létesítsenek. A debreceni osztálynak nincs számvevője; orvos vagy állatorvos pedig egyik osztálynál sincs.

Július 10.-én az aradi önkéntes huszárosztály szemléje következett Salzburgban, az alábbi eredménnyel:⁶⁰⁰

A legénység negyedrésze már volt katona; az egész legénység az ismert huszárfajta és teljesen hadviselésre képes. A lovak kisebbek és kevésbé tetszetősek, mint a jász

⁵⁹⁹ H. I., 2462. ⁶⁰⁰ K. A.—7—197.

és a debreceni osztályoknál. Az egészségi állapot úgy az embereknél, mint a lovaknál kifogástalan. Az osztály már május 29.-én érkezett Salzburgba, légénységét tehát a lovaglásban július 10.-ig alaposan ki lehetett képezni. Az altisztek háromnegyedrészt vagy a huszár ezredektől helyezték át, vagy önként léptek be újból katonának, egynegyedrésze az értelmesebb ujoncok közül való. Az őrszolgálat laktanya-őrségből és raktárőrségből áll. A szellem, fegyelem és erkölcs magas fokon van. A tisztikar a sorkatonaságtól áthelyezett, vagy egykori tényleges, tehát teljesen kiképzett lovastisztekből áll; teljes felszerelésük megvan; a pótcsapat parancsnokát kivéve, az egész tisztikarnak igen jó lovai vannak; valamennyien tudnak magyarul. A légénység öltözetében és felszerelésében még hiányzó cikkek elkészítése, illetőleg felvételezése folyik. A kocsik, tábori eszközök és az egész mállha teljesen készen állanak. A fegyverzetben és a lőszerben semmi hiba. Az elhelyezés kifogástalan; 5 szakaszt a nagy lovassági laktanyában helyeztek el. A gyakorlótér igen jó, azonban kicsiny; elég és használható lovarda áll rendelkezésre. A légénység étkezése és a lőeléség kifogástalan. A betegeteket a helybeli kórházban ápolják. Az osztályparancsnok két polgári orvost szerződtetett: kívánatos volna, ha megengednék, hogy őket a háború tartamára katonaoorvosul felavassák. Állatorvos nincs: a lovak egészségügyi felügyeletét és gyógyítását 2 patkolókovács végzi.

A harctérre induláshoz kijelölt I. pesti önkéntes zászlóalj⁶⁰¹ még június 30.-án este 6 órakor érkezett Bécsbe, ahol a Südbahnhof közelében elszállásolták. Másnap este két részlegben utazott vasúton Nabrezinára, s oda július 3.-án a reggeli órákban megérkezve, a 4. hadtest parancsnokság másnap Palmanuovába indította. Hadrendileg az I. hadsereg 4. hadtestének Mertens dandárába⁶⁰² osztották be.

Palmanuovába július 3.-én érkezett ez a zászlóalj,⁶⁰³ majd két napi pihenő után San Bonifacióra menetelt, ahonnan a 4. hadtestparancsnokság rendelete⁶⁰⁴ szerint július 11.-én, hajnali 2 órakor Vicenzába indult. A következő napon folytatta menetét és Sovizzóba érkezett, ahol huzamosabban maradt; 4 századát egy nagy épületbe, részben a folyosókon, 2 századát pedig 6 kisebb házban helyezték el. A helységből különféle irányokba vezető utak mindegyikén 1 altisztből, 1 őrsvezetőből és 6 közlegényből álló levélküldőnc állomást állítottak fel.⁶⁰⁵ A zászlóalj ütközetlétszáma, a július 15.-iki kimutatás szerint, 1222 embert tett ki.⁶⁰⁶

Július 22.-én az I. pesti zászlóalj az 5. hadtest Stanko-

⁶⁰¹ K. A.—III. A.—6/447. ⁶⁰² K. A.—I. A.—7/27. ⁶⁰³ H. L. 2510.

⁶⁰⁴ K. A.—4. C.—7/18. ⁶⁰⁵ K. A.—7—56. e. ⁶⁰⁶ K. A.—I. A.—7/27.

vich hadosztályához tartozó Gaál-dandár kötelékébe helyezték át; egyelőre azonban továbbra is Sovizzóban kellett maradnia.⁶⁰⁷ A Gaál-dandár a 3. sorgyalozredből, az I. pesti önkéntes zászlóaljából és 1 hatfontos ütegből állott és elhelyezésként Peschierát jelölték ki számára.⁶⁰⁸ Július 29.-én a pesti zászlóaljnak tovább kellett menetelnie S. Bonifaciora, majd onnan 30.-án Veronába, 31.-én pedig Rivoliba.

A létszám július 30.-án 25 tisztból, 1 alorvosból, 1152 főnyi legénységből és 25 lóból állott. A terményfelvételezés késedelmessége miatt csak este 11 óraker lehetett indulni Veronából, a Porta Vescova táborból. Ospedalettonál másfél órai pihenő volt; Pontonban Gaál vezérőrnagy dandárnok, majd Stadion altábornagy, hadtestparancsnok, megsejmelte a zászlóaljat, amely vasárnap, vagyis 31.-én, délben 1/2 12 óraker érkezett Gardába. Menetközben 17 ember vált menetképtelenné. A zászlóaljat következőleg helyezték el: törzs és 2 század Gardában, 2 század Bardolinoban, 1—1 század Rivoliban, illetőleg Caprianoban; ezek a helységek levélküldönc állomásokkal voltak összekötve. Az elhelyezés mindanegy helyen jó volt.⁶⁰⁹ A zászlóalj ebben a körzetben a 19. sorgyalozred 4.-ik zászlóalját váltotta fel, amely a demarkációs vonalat őrizte.⁶¹⁰ Ennek a vonalnak őrzésére, Ponton és Lacise közé, t. i. a pesti zászlóaljat és a 3. sorgyalozred 3. zászlóalját rendelték.⁶¹¹

A pesti zászlóalj ebben az elhelyezésben maradt szeptember közepéig;⁶¹² akkor Peschierába helyezték át.⁶¹³

A harctérre rendelt másik önkéntes zászlóalj, a győri, július 2.-án déltájban érkezett hajón Kremsből Bécsbe, ahol a Matzleinsdorfi pályaudvar közelében szállásolták be. Másnap reggel vasúton, két szállítmányban, Nebresinára utazott, ahol a 4. hadtestparancsnokság további parancsait kapta.⁶¹⁴ Létszáma 19 tiszt, 1312 ember, 22 ló és 9 kocsi volt.⁶¹⁵

A zászlóaljat Veronába helyőrségül szánták, a hová gyalogmenetben kellett vonulnia. Útközben Vicenzában tartózták vissza néhány napra.⁶¹⁶ Július 9.-én nagy melegben ért S. Bonifaciora; menetközben 6 embere napszúrásban meghalt.⁶¹⁷ S. Bonifacion egy napot pihent és 11.-én hajnali 3 óraker indult tovább Montebellora. Itt az előjáró Koller-dandár parancsnokságával, amely Montechio Maggioreban volt, levélküldönc állomás útján még július 22.-én felvette az összeköttetést. A meleg akkora volt, hogy még egy levélküldönc állomás közbeiktatását kellett javasolni.⁶¹⁸ Július 15.-én Vo

⁶⁰⁷ K. A. 4. C. —7/49. ⁶⁰⁸ K. A. —7—ad 624. ⁶⁰⁹ K. A. —7—275.

⁶¹⁰ K. A. —7—ad 624. ⁶¹¹ K. A. —7—624. ⁶¹² H. L. 250.

⁶¹³ K. A. 9. c. —7/64. c. ⁶¹⁴ K. A. —III. A. —6/501.

⁶¹⁵ K. A. III. A. —8/65. ⁶¹⁶ K. A. —4. c. —7/23. ⁶¹⁷ H. L. 2624.

⁶¹⁸ K. A. —7—35. e.

di Brendolaba érkezett, ahol a zászlóaljtrózs és 3 század kapott elhelyezést, míg 1—1 századát Pedocchióban, Casetaban és al Cero di Brendolaban helyezték el.⁶¹⁹ Itt kapta a parancsot,⁶²⁰ hogy az 5. hadtest Stankovich hadosztályának Wetzlar-dandárába helyezték át és a további rendelkezéseket Vo di Brendolában várja meg. A rendelkezés⁶²¹ meg is érkezett, amelynek értelmében a zászlóaljnak július 26.-án Veronába kellett indulnia.

Új állomáshelyére 27.-én érkezett a győri zászlóalj és ott nem a Wetzlar-, hanem a Puchner-dandárba osztották be.⁶²² A további intézkedésig Veronában kellett maradnia;⁶²³ még szeptember elején is ott volt.⁶²⁴

A magyarországi önkéntes csapatok közül az I. pesti és a győri zászlóaljon kívül több nem volt a harctéren.

A még Magyarországon levő huszárosztályok közül az I. zalaegerszegi osztály július 13.-án 376 emberrel és 348 lóval vasúton Ennsbe érkezett és Fischer ezredes két nap múlva már megszemlélte. Szemlejelentésében⁶²⁵ ismertette, hogy a legénységből sokan még húszévesek sincsenek, de azért hadi szolgálatra alkalmasak. A kiképzés a többi önkéntes huszárosztályokkal azonos módon történik; az osztály a nagy kincstári laktanyában kapott elhelyezést, az istállók igen jók, a legénységi szobák azonban csak közepesek. Az altisztekre, a szolgálatkezelésre, a fegyelemre, a szellemre és a legénység szabad idejére vonatkozólag ugyanazok a viszonyok itt is mint a többi önkéntes huszárosztálynál. Csak egy tiszt nem tud magyarul. A kocsilovak használható parasztlovak. Az osztály Magyarországból, mente és csutóra híjján, teljesen felszerelve jött. A gyakorlótér felőrányira fekszik és kissé szűk. Élelmezés és a betegek ellátása jó. Az osztályparancsnok 2 polgári orvost és egy olyan állatorvost vett fel, aki azelőtt a lovasságnál szolgált; kívánatos, hogy ezeknek a végleges felvételét jóváhagyják.

Egy hét múlva, július 25.-án, ismét Ennsben tartott szemlét⁶²⁶ Fischer ezredes, még pedig az oda pár nappal előbb megérkezett II. zalaegerszegi önkéntes huszárosztály fölött. A legénység és a lovak hasonlóak voltak az I. zalaegerszegi osztályéhoz. Nyereg nem volt és a kiképzés emiatt csakis a gyalogkiképzésre szorítkozhatott; a lövőoktatással szintén várni kellett, mert nem volt lövészer. A kiképzést nagyon megnehezítette az a körülmény, hogy az osztályt 18 különböző községben helyezték el. Altisztikeretet az osztály nem kapott és mindössze csak 5 régebben szolgált, s most önkén-

⁶¹⁹ K. A.—7—36. a. ⁶²⁰ K. A.—4. c.—7/49. ⁶²¹ K. A.—4. c.—7/55½.

⁶²² K. A.—5. c.—7/35.

⁶²³ K. A. — Festg. Verona — 15/4. — Seite 15. ⁶²⁴ H. L. 1591.

⁶²⁵ K. A.—7—258. ⁶²⁶ K. A.—7—277.

tesnek felcsapott egykori altisztje volt. A lovak, néhány kivételével, a megengedettnél is kisebb termetűek és nem könnyű fajtájúak voltak. Az osztály, amikor júl. 23.-án megérkezett, alig volt felszerelve: a lovakat egészen üresen hozták s csak a szemle napján érkezett a nyeregfelszerelés. A fegyverzet szintén aznap jött meg, de lőszeret nem küldtek hozzá. Kocsik és tábori eszközök teljesen hiányoztak. A szállások jók voltak; mindakét századnak külön gyakorlótere volt. Az étkezés jó volt, a kenyér és a lóeledel azonban nem. A betegeket a linzi kórházban kezelték; orvos, állatorvos és kovács nem volt.

Az osztrák örökostartományok területére áthelyezett magyar önkéntes csapatok közül utoljára a Salzburgban levő kecskeméti huszárosztály került szemlére,⁶²⁷ még pedig augusztus első napjaiban. Ennek az osztálynak a legénysége szintén hadraképes volt; nyolcadrésze már azelőtt is volt katona. A lovakat a szemlélő Fischer ezredes, az osztályparancsnok és egy állatorvos jelenlétében, egytől-egyig megvizsgálta: 29 lovat különböző fogyatkozás miatt szolgálatra alkalmatlannak talált; 49 darab ló még 14 marok és 1 hüvelyknél is alacsonyabb volt; 95 darab a tizenegyedik évét már túlhaladta, a többi ló alkalmas, azonban nagyon sovány volt. A kiképzést ennél az osztálynál is egyelőre csak gyalog lehetett megkezdeni. Fegyver, lőszer, sőt kard sem volt még. Altisztekben nagy volt a hiány. A tisztek közül négyen nem tudtak magyarul; ezeknek Fischer ezredes szigorúan meghagyta, hogy tanuljanak. A fegyverzetet, a lőszeret és a zabos tarisznyát kivéve, az osztály minden egyéb felszerelési cikket magával hozott; a mi pedig még hiányzott, annak átvételére Budán egy tisztet hagyott. Az egész osztály Salzburgban 4 lovassági laktanyában kapott elhelyezést. A gyakorlótér, a lövőtér és a lovarda ellen nem volt kifogás. Az étkezés is jó volt. A betegeket a helybeli kórháznak adták át; az osztálynak egyetlen orvosa vagy állatorvosa sem volt.

A harctérre nem vitt önkéntes csapatok felozlásukig általában megmaradtak állomáshelyeiken. A miskolci zászlóalj szeptember 12.-én résztvett a császár előtt a bécsi Josef Glacis-n lefolyt díszelgésben,⁶²⁸ s az uralkodó megelégedését érdemelte ki; a legénység ebből az alkalomból 5 napi ingyen zsoldot kapott jutalmul.⁶²⁹ Néhány nap múlva a hadsereg-főparancsnokság elrendelte,⁶³⁰ hogy a pozsonyi és a miskolci zászlóaljak vonuljanak Bécsbe, mert az ottani helyőrséget képező 26. sorgyalogezred annyira megfogyatkozott létszámában, hogy a 16. sorgyalogezreddel és az említett két zászlóaljjal kellett a helyőrséget megerősíteni. A két önkéntes

⁶²⁷ K. A.—S—4f. ⁶²⁸ H. L. 5009. ⁶²⁹ U. o. ⁶³⁰ K. A. 6789. C. K.

zászlóalj augusztus 17.-én érkezett Bécsbe és ott maradt a felosztatásig.

Az önkéntes csapatok felosztatása.

Az 1859 július 11.-én Villafrancában kötött előzetes béke a háborúnak végét szakította. A háború tartamára felállított önkéntes alakulásokat, a nélkül, hogy szervezésüket egészen befejezhették volna, fel kellett oszlatni.

A hadseregfőparancsnokság a felosztatásnál megfontolandónak tartotta,⁶³¹ hogy sok ember hirtelen kenyér nélkül marad és így veszedelmesen növekedhet a megbízhatatlan elemek száma, tehát a felosztatásra vonatkozólag a politikai hatóságok véleményét is szükségesnek vélte.

Az önkéntes csapatok legénységét elsősorban a Magyarországról kiegészített sorhadbeli gyalog- és huszárezredek háborús veszteségeinek pótlására akarták felhasználni s ezért a császár július 21.-én elfogadta Albrecht főherceg ama javaslatát,⁶³² hogy az önkéntes alakulatok felosztatása után mindazon önkéntesek, akik a sorhadnál tovább akarnak szolgálni, 10 forintnyi újabb toborzó-pénzt kapnak, ha egy évi szolgálatra kötelezik magukat. Ha közben a törvényes sorozásnál, a sorshúzás folytán, tényleges szolgálatra köteleztetnének, akkor a 8 évet le kell szolgálniok; ha ellenben a sorshúzás alapján nem kerülnek az ország részéről adandó ujoncok közé, akkor az önként vállalt szolgálatot évről-évre meghosszabbíthatják. Mindegyik önként jelentkező annál a csapatostónál szolgálhat, amelyet maga választ. A huszárokhoz csakis azokat veszik fel, akik az önkéntes csapatoknál is huszárok voltak; a gyalogságnál pedig csakis a sorgyalog csapatokhoz lehet jelentkezni. A javaslatban Albrecht főherceg kiemelte, hogy a huszárosztályokat együtt kell tartani, mert azokra vonatkozólag újabb javaslatot terjesztenek fel.

Ez az újabb javaslat⁶³³ azt a kérelmet tartalmazta, hogy a jászkun önkéntes huszárezredet, mint 15. sorhuszár ezredet, továbbra is tartsák meg és állandóan szabad toborzással egészítsék ki. Az eszme Jankovics jászkun kapitányé volt s Raimondi Sándor, az említett ezred őrnagya, Haller gróf altábornagy útján terjesztette Albrecht főherceg elé. A javaslatot azzal indokolták, hogy a jászkunok nemzeti érzésének nagyon megfelelne, ha fiaik „jászkun“ nevű ezredben szolgálnának. A jászkun kerület évente 506 ujoncot ad; egy huszárezredhez egy évben csak 257 ujonc kell, így a jász-

⁶³¹ K. A. 6258. C. K. ⁶³² H. L. 2779. és K. A. 5773. C. K.

⁶³³ K. A. Präs. 5091.

kunok nemcsak egy, hanem 2 huszárezredet is tudnának legénységgel állandóan ellátni.

A kérelem Bécsben eleinte nem volt rokonszenves,⁶³⁴ sőt a hadseregfőparancsnokság aggodalmaskodása „szeparatistikus törekvéseket” látott benne;⁶³⁵ az önkéntes huszárok megtartása ellen pedig egyáltalában azzal érveltek, hogy azok nincsenek jól kiképezve, lovaik sem megfelelők és kár volna helyettük más lovas csapatokat felosztatni, mert új lovaszrezdek fenntartása a költségvetésből nem futja; azonkívül az önkéntesek amúgy is csak egy évre kötelezik magukat, amellet fegyelmetlenek és megszöknek. A szabad toborzás pedig különösképen rossz volna azért, mert a községek a törvényes ujonclétszámba tudnák be az önként katonának állított legényeket.

A császár azonban másként döntött; a tervet elfogadták és az önkéntes huszárcsapatok további szolgálatra jelentkezett legénységéből 2 sorhuszár ezredet alakítottak 4—4 századdal.

A két huszárezred közül a 15. számút a jászkun önkéntes huszárezred, továbbá az aradi és a kecskeméti önkéntes huszárosztályok, összesen 617 főnyi önként jelentkezett emberből szervezték, míg a 14. huszárezred a két debreceni és a két zalaegerszegi osztálynak összesen 595 főnyi, önként tovább szolgáló legénységből alakult, még pedig az eddigi öltözetrel és felszereléssel.⁶³⁶

Albrecht főherceg, mielőtt illetékes helyen az önkéntes lovasságnak 2 új huszárezred szervezésére való felhasználása mellett döntöttek, azt a javaslatot⁶³⁷ tette, hogy az önkéntes huszárcsapatok összes ruházatát és felszerelését az óbudai ruházati bizottság gondozásába adják, mert a jövőben, hasonló célból, még szükség lehet arra. A javaslatot felsőbb helyen nem fogadták el,⁶³⁸ mert nem lehetett biztosan számítani arra, hogy a jövőben is sok önkéntes akad, továbbá mert a mintegy 3000 lovasra való ruházati és felszerelési készlet gondozásához külön személyzetre lett volna szükség.

A császár augusztus 22.-én rendelte el⁶³⁹ az önkéntes alakulatok felosztatását, kivéve a lovascsapatokat, amelyekből — mint láttuk — sorhadbeli huszárezredeket szerveztek. A pótcsapatokat és a toborzóparancsnokságokat haladéktalanul fel kellett osztatni; a gyalog zászlóaljok legénységét pedig, az általa választott lakóhely szerint csoportosítva, öt-naponként külön szállítmányokban kellett az illető vidékhez legközelebb fekvő kiegészítő parancsnoksághoz küldeni és ott forma szerint is elbocsátani. Akik azonban a katona-

⁶³⁴ K. A. Präz. 5385. ⁶³⁵ K. A. 6595. C. K. ⁶⁻⁶ H. L. 2779—2907.

⁶³⁷ K. A.—2. A.—48—49/56. ⁶³⁸ U. o. ⁶⁻⁹ H. L. 2948.

ságnál akartak maradni, azoknak a már fentebb említett 10 forint ú. n. kézipénzt ki kell fizetni és őket a magukválasztotta ezredhez küldeni. Az önkéntes alakulatok ruházata és felszerelése a legközelebbi katonai ruházati bizottságnak volt átadandó; az elbocsátott legénység nem a sapkát vitte magával, mint az ebben az időben általában szokás volt, hanem a császári sassal díszített honi-kalapot. A fegyverzetet a bécsi tüzérségi szertárba kellett beszolgáltatni, kivéve a II. pesti zászlóalj fegyverzetét, amely az olmuízi fegyvertárnak volt átadandó. Az összes szekereket a hozzávaló lovakkal együtt, a legközelebbi szekeresz parancsnokság vette át. A sorozredktől annak idején keret gyanánt átadott legénység eredeti csapattestéhez vonult be; a tiszteknek a felozlató állomáson kellett várni a további rendelkezéseket.

A császári parancsot tartalmazó hadseregfőparancsnoksági rendeletet⁶⁴⁰ szeptember 4.-én kapta a vezénylőtábornok, aki az annak alapján teendő intézkedéseket⁶⁴¹ szeptember 12.-én adta ki. A további szolgálatra jelentkező legénységet újból orvosi vizsga alá vették, azonban a katona számára meghatározott testmagasságot⁶⁴² nem kellett figyelembe venni. A lovas csapatoknál a legénység elbocsátása csak fokozatosan történhetett, mert a lovakat gondozni kellett addig, amíg azokat értékesíthetik, vagy átadhatják. A községek és magánosok részéről adott, illetőleg hazafias pénzadományokból beszerzett lovak azoké az önkéntes huszároké lettek, akiknek eddig is szolgálatra kiutalva voltak. Ha az illető huszár továbbra is a katonaságnál maradt, akkor a lóért a szabályszerű pótló-vételárat kapta meg; ha azonban a ló katonai szolgálatra nem bizonyult alkalmasnak, akkor nyilvános árverésen eladták és az érte befolyt pénz az illető huszáré lett. Azokat a lovakat, amelyeket a kincstár költségén szereztek be, osztályozták és a szolgálatra alkalmasakat megtartották, a nem alkalmasakat pedig a kincstár javára elárverezték. A leszerelés előhaladásáról tíznaponként jelentést kellett küldeni a hadseregfőparancsnoksághoz.

Azt, hogy a legénység közül hányan maradtak továbbra is a katonaságnál és hányan tértek vissza a polgári életbe, az alábbi adatok mutatják:⁶⁴³

⁶⁴⁰ H. L. 2948. és K. A. 6624. C. K. ⁶⁴¹ H. L. 2963.

⁶⁴² Legalább 158 cm. ⁶⁴³ H. L. 2779—2907.

Az önkéntes alakulat megnevezése	Legénység létszáma	A törvény alapján szolgáló kötelesek ⁶⁴⁴	Önként tovább szolgál	A polgári életbe visszatér
I. pesti zászlóalj	1512	15	254	1065
II. pesti zászlóalj	1560	15	526	1019
Pesti toborzóparancsnokság	72	29	10	31
Győri zászlóalj	1519	15	44	1260
Pozsonyi zászlóalj	1515	14	214	1095
Győri toborzóparancsnokság	88	46	18	24
Kassai zászlóalj	1454	54	45	1357
Miskolci zászlóalj	Az adatok ismeretlenek.			
Kassai toborzóparancsnokság	95	5	29	61
Lőcsei fiók-toborzóparancsnokság	18	—	7	11
Jászkun huszárezred I. osztálya és pótcsapata	421	56	201	184
Jászkun huszárezred II. osztálya	398	5	152	241
Jászberényi toborzóparancsnokság	61	9	17	35
Aradi huszárosztály	429	41	110	278
Kecskeméti huszárosztály	429	6	155	288
Aradi toborzóparancsnokság	47	1	8	38
I. debreceni huszárosztály	425	40	71	514
II. debreceni huszárosztály	410	5	190	255
Debreceni toborzóparancsnokság	55	20	26	7
I. zalaegerszegi huszárosztály	425	45	141	259
II. zalaegerszegi huszárosztály	255	5	92	156
Zalaegerszegi toborzóparancsnokság	60	—	50	30
Összesen: ⁶⁴⁵	10.242	402	2078	7762

A legénység soraiban meglehetősen sok volt az osztrák örökostartományokból származó ember, pl. a II. pesti zászlóaljban 75, a két zalaegerszegi osztálynál 25, a II. debreceni huszárosztálynál 17, sőt még a jászkun huszárezrednél is 7 osztrák illetőségű akadt. A magyar megyék is elég tarkán voltak képviselve az egyes csapattesteknél; így a jászkun huszárezred II. osztályában csak 102 volt jászkun legény, míg a többieknek különféle megyében feküdt a szűkebb hazája. Éppen úgy az I. debreceni és hajdu huszárosztály legénysége is 17, a II. debreceni osztályé pedig éppen 29 külföldi megyéből származott.⁶⁴⁶

Az elbocsátandó önkéntesek, mint már említettük, megtartották a honi-kalapot, azonkívül a vászon zubbonyt is.⁶⁴⁷ A győri zászlóalj parancsnoka javaslatot⁶⁴⁸ tett, hogy a pol-

⁶⁴⁴ A felállítás alkalmával a seregredektől keret gyanánt átadott legénység. ⁶⁴⁵ A miskolci zászlóaljat nem számítva.

⁶⁴⁶ II. L. 279—2907. ⁶⁴⁷ II. L. 2975. ⁶⁴⁸ II. L. 2965.

gári életbe visszatérő legénységénél hagyják meg a teljes ruházatot, nehogy egyesek teljesen lerongyolódva térjenek haza; ezt megérdemli a magyar nemzet, amely lelkesedéssel küldte fiait a harcba; azonkívül a hadsereg tekintélyével sem egyeztethető össze, hogy a hadviselt katonákat kopottan küldik el, ami annál feltűnőbb volna, mert az országban levő piemonti hadifoglyok valamennyien jó ruházatban mennek haza.

A vezénylőtábornok ennek folytán elrendelte,⁶⁴⁹ hogy az elbocsátandók köpenyt is kapjanak; majd akként változtatta⁶⁵⁰ meg ezt az intézkedést, hogy a vászon zubbony és a köpeny helyett az atillát kapják meg, a parancsnokok pedig szigorúan ellenőrizték, hogy az emberek valóban ebben a ruhában térjenek otthonukba, nehogy kopott külsejükkel a hadsereg tekintélyének ártsanak. Ez az intézkedés némelyik önkéntes alakulathoz már elkésve érkezett, mert pl. az aradi toborzóparancsnokság vászon zubbonyban és lovagló pantallóban vagy magyar nadrágban, a győri toborzóparancsnokság pedig csak vászon zubbonyban bocsátotta el a legénységet.⁶⁵¹ Az aradi huszárosztálynál az atillák átysinórozás alatt voltak, a zsinórozási munkákat pedig a felosztás miatt beszüntették, tehát nem lehetett mindenkit atillában elbocsátani.⁶⁵²

A II. pesti zászlóalj tudvalevőleg az egész idő alatt Olmützben teljesített szolgálatot; az olmützi vár parancsnoka, Susan altábornagy, a távozó zászlóaljat írásbeli dicséretben részesítette.⁶⁵³

A hadseregfőparancsnokság azt javaslatot⁶⁵⁴ terjesztette az uralkodó elé, hogy a magyar önkéntes csapatok ama tisztjei közül, akiket nem a hadsereg tényleges tisztikarából osztottak be, a polgári tisztviselőket helyezték vissza előbbi hivatalukba, a többieket pedig 3 havi fizetéssel bocsássák el; a polgári életbe visszatérők valamennyien tartsák meg tiszti jellegüket. Az uralkodó a javaslatot elfogadta.

A törzstisztek közül⁶⁵⁵ Anker Lipót őrnagy a 19., Rosenzweig János őrnagy a 48., Weiler Ferenc őrnagy a 32., Szabó Ágost őrnagy pedig a 60. sorgyalogezrednél; Esterházy Sándor gróf ezredes, mint ezredparancsnok, továbbá Raimondi Sándor és Nemes János gróf őrnagyok a 15., Inkey Ede ezredes, mint ezredparancsnok, továbbá Varga Sándor őrnagy a 14. huszárezrednél, Horváth János őrnagy pedig a 4. dragonyos ezrednél kapott beosztást; Török Sándor gróf alezredes az Arciere-testőrséghez tért vissza mint annak első őrmestere; a többi törzstisztet nyugállományba helyezték.

⁶⁴⁹ H. L. 2975. ⁶⁵⁰ U. o. ⁶⁵¹ H. L. 2975. ⁶⁵² H. L. 3010.

⁶⁵³ H. L. 3050. ⁶⁵⁴ K. A. 6405 C. K. ⁶⁵⁵ K. A. 6612 C. K.

Azok a gyalogsági főtisztek, akiket annak idején a hadsereg állományából helyeztek át, visszatértek eredeti csapat-testeikhez. Azok közül pedig, akiket a nyugállományból vagy a polgári életből neveztek ki a gyalog önkéntes csapatok tisztjeivé, a következőket vették át a tényleges állományba:⁶⁵⁶ *Az I. pesti zászlóaljtól:* Pongrácz Károly gróf századost, Kreutzinger Gotthard főhadnagyot és Glaser József alhadnagyot; *a pozsonyi zászlóaljtól:* Dombroviczki Mihály alhadnagyot; *a kassai zászlóaljtól:* Németh Károly főhadnagyot, Betelka Károly, Kautzner Antal, Friedl Péter és Billich János alhadnagyokat; *a miskolci zászlóaljtól:* Klein János, Szem Béla, Böhm Lajos és Majthényi Kálmán főhadnagyokat, továbbá Mertich Antal és Braun Antal alhadnagyokat.

A huszárosztályok főtisztjeinek nagyrésze az önkéntesekből ujonnan felállított két huszárezredhez került,⁶⁵⁷ még pedig a *15. huszárezredhez:* a *jászkun ezred I. osztályától* Józsa János I. osztályú, továbbá Kubinyi János és Orczy Emil báró II. osztályú századosok; Dugovits Károly, Kabos Gábor, Kudelkay Ferenc, Zach József, Székely Gábor és Hönig Vilmos főhadnagyok; Latinovits Leó, Harnach Károly, Apor Miklós báró, Kühner Imre és Gaál Gyula alhadnagyok; *a jászkun ezred II. osztályától:* Rabáts János és Wurmbrand Ferdinánd II. osztályú századosok; Ahlborn Tivadar és Fliesz Vilmos főhadnagyok; Szakkay József és Kodl Bertalan alhadnagyok; *az aradi huszárosztálytól* Schönfeld Adolf gróf és Wickenburg Ödön gróf I. osztályú, Zerdahelyi Károly és Steffezius Antal II. osztályú századosok; Vuja Péter, Benkeő Samu és Benkeő Sándor főhadnagyok; Schlötterlein Lajos, Glückmann Albert és Patay András alhadnagyok; *a kecskeméti huszárosztálytól* Andrián Gottfried báró I. osztályú és Földváry István báró II. osztályú századosok, továbbá Obrist Károly főhadnagy. *A 14. huszárezredhez az I. debreceni huszárosztálytól* Zichy Ödön gróf I. osztályú és Pálffy Zsigmond gróf II. osztályú századosok; Elek Gusztáv, Gaál Béla, Kállay János és Heim Rudolf főhadnagyok; Duka Jenő báró, Haader Lajos, Bosnyák Lázár és Halhósy János alhadnagyok; *a II. debreceni huszárosztálytól* Ferich Antal és Báró Gusztáv I. osztályú századosok, Zarka Miklós főhadnagy, Csicskó Mihály és Dobák János alhadnagyok; *az I. zalaegerszegi huszárosztálytól* Gerson Jenő és Zichy Imre gróf I. osztályú, Teleky Gusztáv gróf és Szirmay Károly gróf II. osztályú századosok; Czigány Imre főhadnagy; Szabó Imre, Battig Antal, Temesváry Sándor és Pegata János alhadna-

⁶⁵⁶ K. A.—1. A.—92—27/15—105, K. A.—1. A.—92—27/15—106 és K. A.—1. A.—92—27/15—521. ⁶⁵⁷ K. A.—1. A.—92—27/15—95.

gyok; a *II. zalaegerszegi huszárosztálytól* Motkó Ede I. osztályú, Poszady János és Szabó József II. osztályú századosok; Haner Ferdinánd főhadnagy és Czigány János alhadnagy; az *aradi huszárosztálytól* Bruckenthal Alajos báró és Fischer Gusztáv báró főhadnagyk; a *kecskeméti huszárosztálytól*: Kulmer István báró és Gross Gyula főhadnagyk.

Más csapattestekhez osztották be a következő tiszteket:⁶⁵⁸ a *jászkun ezred I. osztályától* Dezasse Emil gróf I. osztályú századost az 5. vértesezredhez; a *kecskeméti huszárosztálytól* Aichelburg Ferenc gróf főhadnagyot az 1. dsidás, Babarczy Sándor báró főhadnagyot a 7. vértés, Soos Móricz alhadnagyot a 12., Gross Mátyás alhadnagyot pedig az 1. huszárezredhez; az *I. debreceni huszárosztálytól* Török József I. osztályú századost a 6. huszár, Kudlik Éde II. osztályú századost az 59. gyalog, Prokopp Gyula főhadnagyot a 11. Khor István alhadnagyot pedig a 12. huszárezredhez; az *I. zalaegerszegi huszárosztálytól* Lukinác Ede főhadnagyot a 8. huszárezredhez; a *II. zalaegerszegi huszárosztálytól* Somogyi László I. osztályú századost a 12. huszár, Fontana Alfréd főhadnagyot pedig a 6. dsidás ezredhez.

Az önkéntes lovasalakulások többi tisztje a nyugállományba, illetőleg polgári foglalkozásához tért vissza.⁶⁵⁹

Október hó folyamán az összes önkéntes alakulások feloszlását befejezték és a hónap utolsó napjával⁶⁶⁰ szünt meg a budai főhadparancsnokságnál az önkéntes alakulások ügyeinek intézésére szervezett I./6. osztály is, amelynek tisztjei, t. i. Anzenberger József csendőr őrnagy és Ammann István csendőr főhadnagy, a 6. csendőr ezredhez bevonultak. Mindkettő a vezénlyőtábornok írásbeli dicséretében részesült.⁶⁶¹

Vitéz Berkó István.

⁶⁵⁸ K. A.—I. A.—92—27/15—95. ⁶⁵⁹ K. A.—I. A.—92—27/15—95.

⁶⁶⁰ H. L. 3091. ⁶⁶¹ H. L. 3105. és 3106.